H. AVER JA L. ALTTOA

EESTI KEELE ÕPIK

II KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1952

A-19333 II

HILDA AVER JA LEIDA ALTTOA

EESTI KEELE ÕPIK

II KLASSILE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1952

Kinnitatud
Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt
24. dets. 1951.

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
19315

§ 1. Kordamiseks.

Harjutus 1. Kirjuta pala vihikusse!

Esimene september.

Suvi on möödas. Lapsed on nüüd jälle koolis. Kõigil on hea olla uues ilusas koolimajas.

Harjutus 2. Kirjuta pala vihikusse!

Koolis.

Arvo on nüüd teise klassi õpilane.
Tema õde Helgi käib neljandas klassis.
Mõlemad tahavad jälle hästi õppida.

Harjutus 3. Kirjuta poisi või tüdruku nimi lõpuni!

Nimed.

Aad-, Enn-, Helg-, Ilma-, Jut-, Kusta-, Lain-, Mihke-, Niin-, Oska-, Peed-, Ree-, Sii-, Tii-, Urv-, Voll-, Õi-, Ül-.

Harjutus 4. Kirjuta lünkadesse sõna **tibu!**

Õues on kümme . . . . . Mari võttis ühe . . . . . pihku. . . . . nokkis Mari peolt tangu. Mari silitas . . . . . .

Harjutus 5. Kirjuta lünkadesse **tuli** või **tee!**

Laused.

1. Ära . . . . . halba!
2. Pliidi all põleb . . . . . .
3. Kannus aurab . . . . . .
4. Kolhoosist viib . . . . . jaama.
5. Isa . . . . . vabrikust töölt.

Harjutus 6. Kirjuta laused lõpuni! Vali alt sulgudest sobiv sõna!

Laused.

1. Suvel on ilmad . . . . .
2. Heinamaal riisutakse . . . . . .
3. Hein pannakse . . . . . .
4. Jões on palju . . . . . .
5. Lambis on . . . . . .

(kalu / soojad / heina / õli / küüni)

Harjutus 7. Kirjuta lause lõpuni! Vali tabelist sobiv sõna!

Kes mida teeb?

1. Kingsepp parandab	traktorit.
2. Rätsep õmbleb	rauda.
3. Sepp taob	kuube.
4. Kangur koob	saabast.
5. Traktorist juhib	kangast.

Näidis:

Kingsepp parandab saabast.

Harjutus 8. Loe lauseid! Sobivad sõnad vali tabelist!

Kes või mis mida teeb?

1. Ilmar	ulub	oksal.
2. Lind	õmbleb	korstnas.
3. Ema	kuivab	nööril.
4. Tuul	õpib	põlle.
5. Pesu	laulab	koolis.

Näidis: 1. Ilmar õpib koolis.

Harjutus 9. Loe järgnevaid lauseid! Puuduva sõna leiad alt sulgudest.

Kus?

1. Laps mängib . . . . .
2. Isa töötab . . . . . .
3. Koer haugub . . . .
4. Lill õitseb . . . . . .
5. Lennuk tiirleb . . . .
6. Vanker veereb . . . .

(põllul / aias / õues / peenral / tänaval / õhus)

Harjutus 10. Loe luuletus läbi ja leia, mitu lauset on selles!

Tuulehoog jõel.

Jõe ääres lasteaed.
Kummel kumab päikesest.
Praegu kullimängu aeg
neljakümnel väikesel.

Meie siia sõitsime.
Viime lilli kaasa.
Siin on päikest, soojad veed,
haljendavad aasad.

Ristikheinal putukaid,
õites lõhnab mesi.
Lapsed jälle jõele said,
karastav on vesi.

Harjutus 11. Loe järgnevat pala ja täida lüngad all antud sõnadega!

Marjul.

Juku, Juula ja Mäidu läksid metsa . . . . . Neil olid . . . . . käes. Juku ja Juula . . . . . agarasti marju. Väike . . . . . ei hoolinud korjamisest. Ta noppis . . . . . ilusaid sügislilli. Peagi olid korvid . . . . . täis ja lapsed . . . . . koju. Ema keetis marjadest . . . . . .

(marjule / korvid / Mäidu / korjasid / emale / läksid / marju / moosi)

Harjutus 12. Loe järgnev pala läbi ja loenda, mitu lauset on selles!

Koolitarbed.

Peetril on uus koolikott. Isa tõi selle koolilaadalt. Kotis on Peetri uued raamatud ja vihikud. Ema ja Peeter käisid neid eile ostmas.

Mineval aastal sai ta uue ilusa puust pinali. See on hästi hoitud. Pinalis on sulepea sulega ja kuus värvilist pliiatsit. Nüüd on Peetril kõik vajalikud koolitarbed.

Harjutus 13. Mitu sõna on selle jutukese esimeses, kolmandas ja seitsmendas lauses?

Pealkirjaks: **Mitu sõna?**

1. Esimeses lauses on . . . . . sõna.
2. Kolmandas lauses on . . . . . sõna.
3. Seitsmendas lauses on . . . . . sõna.

Harjutus 14. Kirjuta jutukesest „Koolitarbed" välja jutu tegelased — inimesed!

Pealkirjaks: **Kellest jutustatakse?**

Harjutus 15. Loe jutuke läbi ja täida lüngad! Puuduvad sõnad vali sulgudest!

Kalamehed.

I.

Jüri ja Peet on tublid . . . . . Jüril on pikk . . . . . Ridva otsas on . . . . . ja nööri küljes . . . . . Jüri paneb söödaks . . . . . Söödaks võib ka . . . . . panna. Mõnikord . . . . . näkkavad hästi. Selge ilmaga . . . . . ei võta õnge. Siis nad on kavalad.

II.

Peet . . . . . kala mõrraga. Mõrraks . . . . . ema talle vana kartulikorvi. Sel oli suur auk põhjas. Peet . . . . . selle pajuvitstega. Nüüd on sellega hea kalu . . . . . Ükskord . . . . . Peedule korvi päris suur kala. Ema . . . . . kala pannil. Ka isa . . . . . kala ja . . . . . kalamehi.

(kalamehed / ritv / nöör / õng / silgupea / vihmussi / kalad / kalad / püüab / andis / parandas / püüda / tuli / praadis / maitses / kiitis)

§ 2. Suur täht lause alguses.

Harjutus 16. Kirjuta laused vihikusse ja pane lause lõppu punkt! Punkti järel alga suure tähega!

Nisulõikus.

Nisu on küps / kolhoosis algab nisukoristamine / masinad vurisevad / sidujad töötavad kiiresti / lapsed aitavad vihke kokku kanda /

Harjutus 17. Kirjuta laused vihikusse ja pane lause lõppu punkt! Punkti järel alga suure tähega!

Masindamine.

I.

Täna on kolhoosis nisumasindamine / vihud on küünis / masin on keset küüni / traktor on küüni ees / see paneb masina käima /

II.

Masin peksab terad välja / põhk veetakse küüni / terad voolavad kottidesse / kotid tõstetakse autole / kolhoos viib normivilja riigile /

Harjutus 18. Kirjuta lauseid! Alga suure tähega ja lõppu pane punkt!

I.

Kes?

. . . . . laulab / . . . . . jookseb /
. . . . . lendab / . . . . . loeb /
. . . . . kiigub / . . . . . ujub /

II.

Mis?

. . . . . ulub / . . . . . veereb /
. . . . . lendab / . . . . . ripub /
. . . . . kiigub / . . . . . ujub /

Harjutus 19. Kirjuta lauseid! Alga suure tähega ja lõppu pane punkt!

Mida teeb?

Õpilane . . . . . / laps . . . . . / pioneer . . . . . / kolhoosnik . . . . . / rukis . . . . . / lill . . . . . / vihm . . . . . /

Harjutus 20. Koosta antud sõnadest lauseid! Alga suure tähega! Lõppu pane punkt!

1. Õpilane, mina, klassi, teise, olen
2. töötab, vabrikus, isa, minu
3. palju, meie, õpilasi, koolis, on.

Harjutus 21. Loe järgnevad lausеd lõpuni!

Hommik pioneerilaagris.

1. Hommikul heisatakse . . . . . .
2. Pioneerid rivistuvad lipu . . . . . .
3. Pioneerijuht raporteerib . . . . . .
4. Laagriülem võtab . . . . . .
5. Pioneerid lähevad rühmadena . . . . . .
6. Hommikuvõimlemisele järgneb . . . . . .
7. Merevesi karastab keha ja tekitab head . . . . . .

Lauses esimene sõna kirjutatakse suure algustähega.
Lause lõppu pannakse punkt.
Lugemisel tehakse lause lõpus väike peatus.

§ 3. Pärisnimed.

Harjutus 22. Kirjuta järgnevate nimede seast välja kõik poiste nimed!

Helle, Helvi, Leo, Andres, Tõnu, Liis, Olev, Virve, Kalju, Kaarel, Maimu, Jaan, Aino, Vello, Epp, Reet, Rein, Mart, Maret, Juta, Anu, Sulev, Õie, Enn, Naima, Peet, Sirje, Uno, Boris, Doora, Ülo, Galja.

Pealkirjaks: **Poiste nimed.**

Näidis: *Leo, Andres*

Harjutus 23. Kirjuta eelmisest harjutusest välja kõik tütarlaste nimed!

Pealkirjaks: **Tütarlaste nimed.**

Näidis: *Helle, Helvi*

Harjutus 24. Kirjuta nimesid, mis algavad

B, D, G tähega!

Harjutus 25. Kirjuta jutustusest välja kõik nimed!

Meie pere.

(Ilmari jutustus.)

I.

Minu nimi on Ilmar. Mina elan Edu kolhoosis. Minu isa nimi on Rein ja ema nimi on Liisa. Koolis kutsutakse mind Ilmar Tammeks, aga kodus minu väike õde Helju hüüab mind Immiks. Heino ja Juhan on minu vennad.

Pealkirjaks: **Ilmari kodu.**

N ä i d i s:

Kolhoos:
Ilmari isa:
Ilmari ema:
Ilmari perekonnanimi:
Vennad:
Õde:

Harjutus 26. Kirjuta jutustusest „Meie pere" välja kõik nimed!

Meie pere.

II.

Edu kolhoosis töötab ka minu tädi Hella oma lastega. Onu Ants töötab vabrikus. Tädipoeg Enn on kolhoosi traktorist. Täditütred Mai ja Malle käivad koolis. Nende perekonnanimi on Mägi.

Pealkirjaks: **Ilmari tädi kodu.**

Kolhoos:
Onu:
Tädi:
Tädipoeg:
Täditütred:

Harjutus 27. Kirjuta linnade nimesid!

Linnade nimed.

Moskva, Tallinn, Narva, ... (veel 5 nime).

Harjutus 28. Kirjuta külade nimesid!

Külade nimed.

Avispea, Mäetaguse, Venevere, ... (veel 5 nime).

Harjutus 29. Kirjuta kolhooside nimesid!

Kolhooside nimed.

Uus Elu, Sangar, Teel Kommunismile, ... (veel 5 nime).

Harjutus 30. Kirjuta tänavate nimesid!

Tänavate nimed.

Johannes Lauristini, Viktor Kingissepa, Pikk, Aia, ... (veel 5 nime).

Harjutus 31. Kirjuta loomade nimesid!

Loomade nimed.

Muri, Esku, Miira, ... (veel 5 nime).

Linnade, külade, tänavate, kolhooside, inimeste, loomade **nimed** kirjutatakse **alati suure algustähega.** Need on **pärisnimed.**

Harjutus 32. Kirjuta lauseid loomade nimedega!

Pealkirjaks: **Loomade nimesid.**

Näidis: Muri haugub õues.

Harjutus 33. Kirjuta järgnevast jutustusest välja linna, asulate, kolhoosi ja inimeste nimed!

Viljapeks.

I.

Omnibuss sõitis Rakverest kell 5 pärast lõunat Võsu poole. Väino istus omnibussis ja tundis sõidust mõnu. Haljala peatuses olid tal onupojad Tõnu ja Jaan vastas. Nad rääkisid, et homme algab Tuleviku kolhoosis viljamasindamine. Traktor peksumasinaga oli juba kohal.

Pealkirjaks: **Pärisnimed.**

Näidis: *Rakvere,*.....

Harjutus 34. Kirjuta järgnevast jutustusest välja kolhoosnikute ees- ja perekonnanimed!

Viljapeks.

II.

Teisel hommikul tõusti vara. Ka Väino läks koos teistega kolhoosi tööle. Kolhoosnikutest tundis ta juba varem Peeter ja Juhan Kuusikut.

Väino onu Eduard Kareda oli oma tütre Tiina ja poja Ennuga juba agarasti tööl. Onu küsis, millist tööd linnapoiss tahaks teha. Väino tahtis tööle asuda põhuvirna juurde. Sinna tulid veel Jaak ja Endel Uuetoa ning Virve Lehtmets. Neid Väino varem ei tundnud.

Terve päev töötati agarasti. Brigadir Kivi ütles, et Väinost kasvab tubli töömees. Väino oli kiituse üle väga õnnelik. Nüüd on tal sügisel linnas palju uudist teistele koolis jutustada.

Harjutus 35. Kirjuta oma kolhoosiküla kolhoosnikute ees- ja perekonnanimesid!

Harjutus 36. Kirjuta kolhooside nimesid!

Harjutus 37. Leia lugemikust 5 lauset pärisnimedega! Pealkirjaks: **Pärisnimesid.**

Harjutus 38. Kirjuta lauseid linnatänavate nimedega! Pealkirjaks: **Tänavate nimesid.**

N ä i d i s: Mina elan Kooli tänavas.

§ 4. Sõnade seos lauses.

Harjutus 39. Vaatle, kuidas küsimused seovad sõnu lauses.

I Isa töötab vabrikus.

1. Kes?	Isa
2. Mida teeb?	töötab
3. Kus?	vabrikus.

II Aino õpib hästi.

1. Kes?	Aino
2. Mida teeb?	õpib
3. Kuidas?	hästi.

III Suvel kasvab metsas maitsvaid marju.

1. Millal?	Suvel
2. Mida teeb?	kasvab
3. Kus?	metsas
4. Missuguseid?	maitsvaid
5. Mida?	marju.

Harjutus 40. Kirjuta lünka küsimuse asemele sobiv sõna!

I.

1. (Kes?) mängisid palli.
2. (Kes?) laulis oksal.
3. (Mis?) õitseb peenral.
4. (Mis?) vuliseb ojas.

II.

1. Pioneerid (mida teevad?) laagrisse.
2. Hommikul nad (mida teevad?) laagrilipu.
3. Päeval nad (mida teevad?) jões.
4. Õhtul (mida teevad?) lõkketule ääres.

Harjutus 41. Kirjuta küsimuse asemele sobiv sõna!

I.

1. Traktor künnab (mida?).
2. Traktorist juhib (mida?).
3. Kolhoosi esimees kiitis (keda?).
4. Brigadir kiitis (kelle?) tublit tööd.

II.

1. (Missuguse?) lauluga lähevad pioneerid matkama.
2. Nad vaatlesid (missugust?) kombaini.
3. Pioneerid korjasid (missuguseid?) taimi.
4. Suvel on (missugused?) ilmad.

Küsimused näitavad, kuidas sõnad lauses on omavahel seotud.

Harjutus 42. Vasta küsimustele!

Kes?

õpib, töötab, puhkab, mängib.

Mis?

kasvab, õitseb, puhub, voolab.

Kelle?
õde, ema, raamat, vihik.
Mille?
katus, aken, oks, äär.
Missugune?
ilm, töö, mägi, maja.
Millal?
tehakse tööd, õpitakse, puhatakse, jalutatakse.
Kus?
õpib õpilane, töötab isa, töötab ema, asetseb raamat.

Harjutus 43. Koosta lauseid, kus on vastuseid küsimustele:

1. Kes? mida teeb? kus?
2. Kes? mida teeb? kuidas? millal?
3. Mis? mida teeb? kus?
4. Kes? mida teeb? kellega? kus? kuidas?

N ä i d i s: Peeter õpib koolis.

§ 5. Küsilause.

Harjutus 44. Lugeda osade kaupa ema ja lapse kõnelus!

Kahekõne.

„Maili, miks sa täna tuled hiljem koolist koju?"

„Meie käisime pärast tunde näitusel."

„Mida nägite näitusel?"

„Vaatlesime väljapanekuid seentest. Nüüd ma tunnen kõiki söödavaid seeni. Ma ei teadnudki, et neid on nii palju."

„Kuidas sa ennast täna tunned?"

„Hästi, olen päris terve."

„Hakka nüüd sööma! Ka meil on täna toit seentest."

„Oi, kui tore!"

Harjutus 45. Vasta kirjalikult järgmistele küsimustele!

Küsimused.

1. Kuidas on sinu nimi?
2. Kui vana sa oled?
3. Mitmendas klassis sa õpid?
4. Mitu õpilast on teie klassis?
5. Kuidas on teie kooli nimi?

Pealkirjaks: **Vastused küsimustele.**

Harjutus 46. Loe järgnev pala läbi ja leia sellele alt sulgudest sobiv pealkiri!

Hommik on jahe. Päike paistab juba kaunis kõrgel, aga õhk on veel vilu.

Pääsukesed istuvad telefonitraatidel. Nende sädistamine seguneb peksumasina undamisega.

Töötajailt kostab rõõmsaid hüüdeid ja kilkeid. Põhuvirn kerkib silmanähtavalt.

Kolhoosi esimees korraldab viljakottide paigutamist autole. Mootori mürisedes vurab auto linnateele. Esimene nisukoorem läheb riigile.

(Sügis. Hommik kolhoosis. Viljamasindamine. Pääsukeste äralend. Kolhoos viib normivilja riigile. Autol linna.)

Harjutus 47. Vasta suuliselt järgnevaile küsimustele eelmise pala abil!

Küsimused.

1. Milline on hommik?
2. Kuidas paistab päike?
3. Milline on õhk?
4. Kus istuvad pääsukesed?
5. Millega seguneb nende sädistamine?
6. Kellelt kostab hüüdeid?
7. Mis kerkib silmanähtavalt?
8. Kes korraldab viljakottide paigutamist autole?
9. Kuhu keerab auto?
10. Mida viiakse riigile?

Küsilause lõpus on **küsimärk.**

Harjutus 48. Kirjuta küsilaused vihikusse ja pane lause lõppu küsimärk!

1. Kes töötab kolhoosis
2. Kes talitab kodus
3. Kes õpib koolis
4. Kes mängib kodus

Harjutus 49. Kirjuta küsimuse **kes** asemele lausesse sobivuse järgi kas **isa, ema, Taavi** või **Aasa!**

1. . . . . töötab kolhoosis.
2. . . . . talitab kodus.
3. . . . . õpib koolis.
4. . . . . mängib kodus.

Harjutus 50. Vasta suuliselt järgmistele küsilausetele!

I.

1. Millal sa hommikul tõused?
2. Kes valmistab hommikusööki?
3. Mida sa teed kodus hommikul?
4. Millal sa lähed kooli?

II.

1. Millal algavad tunnid?
2. Mis aineid sa õpid II klassis?
3. Mitu tundi on täna?
4. Kuidas möödub koolipäev?

§ 6. Jutustav lause.

Harjutus 51. Loe järgnev jutustus läbi ja asenda antud pealkiri mõne teise sobivaga!

Kartuleid võtmas.

I.

Ühel ilusal septembrikuu pühapäeval sõitsid Jaan, Jaani ema ja mitmed tema kaastöötajad vabrikust kolhoosile appi kartuleid võtma. Ema ütles, et kolhoosis võetakse kartuleid masinaga. Jaan polnud veel kartulivõtmismasinat näinud.

Oli tore sõita autoga. Ainult 1 tund sõita ja jõutigi kolhoosi. Kolhoosi esimees arvas, et Jaan ehk on veel liiga väike selle töö jaoks, aga Jaan ütles, et ta ei väsi.

II.

Esiteks Jaan käis mitu ringi masinaga kaasas. Ta uuris ja küsis masinamehelt kõike masina kohta. Talvel on koolis vaja teistele jutustada, kuidas kolhoosis kartuleid võetakse.

Siis Jaan asus kartuleid korjama. Need olid maa peal. Masin puistas nad mullast välja. Jaanil oli väike korv. See sai ruttu täis. Siis Jaan tühjendas oma korvi suurde kasti.

Õhtuks oli kartulipõld tühi. Töötajaile anti süüa, ja lõbusa lauluga sõitsid kartulivõtjad linna tagasi.

Jaanil oli huvitav päev.

Harjutus 52. Loe ja täida lüngad eelmise jutustuse põhjal!

I.

1. Töötajad sõitsid . . . . . appi kartuleid võtma.
2. Jaan polnud veel . . . . . käinud.
3. Jaan käis mitu ringi . . . . . kaasas.
4. Talvel on . . . . . vaja jutustada, kuidas kolhoosis . . . . . võetakse.

II.

5. Masin puistas kartulid . . . . . välja.
6. Võtjad korjasid . . . . . korvidesse.
7. Õhtuks oli . . . . . tühi.
8. Kartulivõtjad sõitsid . . . . . tagasi.
9. Jaanil oli . . . . . päev.

Harjutus 53. Kirjuta järgnevad laused lõpuni! Sõnad vali alt sulgudest!

1. Töötajad sõitsid kolhoosi kartuleid . . . . . .
2. Linnarahvas abistas . . . . . .
3. Kolhoos müüb riigile . . . . . .
4. Kartulitest saab maitsvat . . . . . .

(toitu / võtma / kartuleid / kolhoosi)

Jutustava lause lõpus on **punkt.**

Harjutus 54. Loe järgnevaid jutustavaid lauseid! Puuduvad sõnad mõtle ise!

Juurviljaaed.

1. Juurviljaaed andis meile . . . . . .
2. Vara kevadel saime aiast . . . . . .
3. Suvel tõime aiast . . . . . .
4. Sügisel korjasime . . . . . .
5. Kartulid panime talveks . . . . . .

Harjutus 55. Kirjuta järgnevaist lauseist need välja, milles räägitakse suvest!

Pealkirjaks: **Suvi.**

1. Päike paistab kuumalt.
2. Mesilased sumisevad ristikheina õite ümber.
3. Sain nääriks isalt uue kelgu.
4. Käin koolivaheajal sageli kelgutamas.
5. Minu mesipuu heitis täna peret.
6. Koplimäelt saab kõige pikema kelgusõidu.

Harjutus 56. Kirjuta eelmisest harjutusest välja need laused, milles räägitakse talvest.

Pealkirjaks: **Talv.**

Harjutus 57. Loe järgnev luuletus läbi ja vali alt sulgudest sobiv pealkiri! Kirjuta luuletus vihikusse!

Seltsis rõõmsalt möödus
aeg meil rännuhoos,
õhtul rõõmsalt koju
pöördusime koos.

Lahkudeski rõõmus
oli meie meel.

Rõõmsalt kokku saame
teinekordki veel!

(Kooliteel. Lõbus matk. Kolhoosiaias.)

Harjutus 58. Kirjuta punktjoone asemele sobivuse järgi: talvel, kevadel, suvel, sügisel!

Millal?

I.

Tomateid istutatakse . . . . . .
Rukist lõigatakse . . . . . .
Heina niidetakse . . . . . .
Kartuleid võetakse . . . . . .
Reega sõidetakse . . . . . .

II.

Kapsaid soolatakse . . . . . .
Maasikaid korjatakse . . . . . .
Porgandeid külvatakse . . . . . .
Laagris viibitakse . . . . . .
Näärikuuske tuuakse . . . . . .

Harjutus 59. Kirjuta harjutus vihikusse ja aseta lünkadesse puuduvad sõnad!
Sõnad vali alt sulgudest!

Viljapäid korjamas.

Hans, Kalju ja Linda on . . . . . .
Nende kodu on . . . . . .
Pärast rukkilõikust nad korjavad põllule varisenud . . . . . .
Oma tööga nad abistavad . . . . . .
(kolhoosi / kolhoosikülas / viljapäid / pioneerid)

§ 7. Koma lauses.

Koma lauses **et** ja **aga** ees.

Harjutus 60. Kirjuta jutustus „Viiu" vihikusse! Sõnade **et** ja **aga** ette pane koma!

Viiu.

I.

Viiu läheb kooli. Ta ruttab **et** jõuda õigeks ajaks. On veel pime **aga** tänavad on valgustatud. Vihma sajab **aga** Viiu ei karda vihma.

II.

Ta hoiab koolikotti hoolikalt hõlma all **et** kott ei saaks märjaks. Tuul kisub mantlihõlmu lahti **aga** Viiu hoiab neid käega kinni. Ta keerab tuulele selja **et** veidi puhata.

III.

On tarvis minna üle tänava **aga** suur veelomp on ees. Viiu läheb lombi kõrvalt **et** jalad ei saaks märjaks.

Harjutus 61. Loe harjutus läbi ja ütle, kuhu paned koma!

Viiu (järg).

Viiu on rõõmus **et** jõuab õigeks ajaks kooli. Varsti heliseb kell **aga** tunnikell see veel ei ole. Õpilased kogu-

nevad saali **et** kuulata ettekandeid Suurest Oktoobrirevolutsioonist. Nõukogude rahvad on õnnelikud **et** Oktoobrirevolutsioon tõi neile vabaduse.

Koma **kuid, sest** ja **siis** ees.

Harjutus 62. Loe jutustus läbi ja pane tähele, missuguste sõnade ees on koma! Peatu koma kohal!

Rukist sidumas.

I.

Kui Minni koos emaga jõudis kolhoosi rukkipõllule, **siis** oli niidumasin juba kohal. Hobused puristasid, **sest** nad ei tahtnud paigal seista. Kell oli alles pool kaheksa, **kuid** oli väga soe.

II.

Kui brigadir andis masinamehele käsu tööle hakata, **siis** asusid sidujad kohtadele. Igaüks töötas hoolega, **sest** tubli töö on kolhoosis peaasi.

III.

Kui Minni sidus esimese vihu, **siis** polnud ta endaga rahul, **sest** side oli veidi lõtv, **kuid** järgmised vihud olid tal juba kõvasti seotud.

Harjutus 63. Seo sõnade **siis, et** abil järgmised laused kahekaupa! Kirjuta uued laused vihikusse!

1. Kui niidumasin alustas tööd.
   Igaüks asus oma töökohale.
2. Töö läks nii ladusasti.
   Aegsasti saadi õhtule.

Harjutus 64. Loe laused läbi ja täida lüngad sõnadega **aga, siis, et, kuid, sest!**

1. Traktor turtsus, ... ei liikunud veel paigast.
2. Kui lõunavaheaeg oli möödas, ... algas nisu masindamine.
3. Kõik kolhoosnikud töötasid hoolsasti, ... jõuda nisumasindamisega õhtuks valmis.
4. Tuli väike sagar vihma, ... see ei takistanud tööd.
5. Viljakotid veeti kohe kuivatisse, ... riigile müüdav vili peab olema kuiv, ... ei rikneks.

S a g a r — hoog; k u i v a t i s — viljakuivatushoone; r i k n e m a — rikki minema.

Harjutus 65. Seo sõnade **sest, aga, kuid** abil laused kahekaupa! Kirjuta uued laused vihikusse!

1. Ilmar jälgis kõike huviga.
   Ta nägi esimest korda viljapeksu.
2. Tuli kerge hoog vihma.
   See ei takistanud tööd.
3. Ilmar töötas terve päeva.
   Õhtul ta polnudki väsinud.

Lauses sõnade **aga, siis, et, kuid, sest** ette pannakse **koma.**

Harjutus 66. Loe jutustus läbi ja peatu puuduvate komade kohal sõnade **aga, et, siis, sest, kuid** ees!

Lillekimp pioneeridelt.

(Niina jutustus.)

I.

Nüüd tahan veel midagi ütelda et seda kõik teaksid. Paraadil pidin seltsimees Stalinile lilli andma. Algul olin nii erutatud et unustasin lillekimbu täiesti. Kui keegi

mulle tuletas meelde et lillekimp tuleb üle anda siis ulatasin kimbu seltsimees Stalinile.

II.

Olin ikka veel ärevil kuid seltsimees Stalini kõrval seistes nägin, kui lihtne ja lahke ta on. Ta silitas mu pead sest ta tahtis mind rahustada. Lahkusin tribüünilt aga ma ei jõudnud veel nii ruttu oma maleva juurde sest mind pildistati mitu korda.

III.

Kui lõpuks olin jälle oma kaasõpilaste juures siis jutustasin kõigile, kui hea ja lahke on seltsimees Stalin. Armastan teda piiritult sellepärast et ta nii väga hoolitseb meie eest.

T r i b ü ü n — vaatelava, kõnelava.

Harjutus 67. Loe pala ja peatu puuduva koma kohal!

Oktoobripühad.

I.

Kaunistasime oma klassi **et** oktoobripühi väärikalt vastu võtta. Meie klassi ei võetud kaasa paraadile **sest** läksid ainult vanemad klassid. Tahtsin minna koos isaga **aga** isa läks mootorratturitega.

II.

Läksime vanaemaga paraadi vaatama. Väljusime kodust kahekesi **kuid** teel kohtasin pinginaabrit Ülot. Läksime Üloga kahekesi ees **sest** meil oli palju huvitavat vaadata ja arutada. Nägime ka isa mootorrattal **kuid** tema meid ei näinud. Olime õnnelikud **et** nägime sõjaväe paraadi.

Harjutus 68. Kirjuta laused vihikusse ja pane koma, kuhu vaja!

Koma lauses.

1. Ema küttis ahju sest tuba oli külm.
2. Avasin akna et tuulutada tuba.
3. Kui isa tuli töölt siis sõime lõunat.

Harjutus 69. Kirjuta laused vihikusse ja pane koma, kuhu vaja.

Koma lauses.

1. Väljas oli kange tuul aga vihma enam ei sadanud.
2. Ülesanne oli keerukas kuid õpilane lahendas selle õigesti.

§ 8. Koma lauses loetelu puhul.

Harjutus 70. Kirjuta vihikusse jutustus „Malle portfell"! Komad loetelu juures kirjuta värviliselt!

Malle portfell.

Oli matemaatika tund. Malle otsis oma vihikut. Portfellis olid raamatud, eesti keele vihik, kummi, pliiats, sulepea, teritaja, käärid, taskurätt, rahakott ja pinal. Aga matemaatika vihikut polnud. See oli kodus laual.

Harjutus 71. Loe pala ja peatu koma kohal!

Noored aednikud.

Juhanil, Peetril **ja** Helgil on kooliaias peenrad. Juhan külvas kevadel porgandeid, peete, herneid, kurke, rediseid **ja** salatit. Peeter külvas oma peenrale nisu, otra, kaera, vikki, lina, kanepit **ja** päevalilli.

Aga Helgi külvas moone, saialilli, lillherneid, aedkannikesi, rukkililli, karikakraid **ja** reseedasid.

Loetelus sõnad eraldatakse üksteisest komaga. Kahe viimase sõna vahele pannakse **ja. Ja** ette koma ei panda.

Harjutus 72. Kirjuta järgnev pala vihikusse ja pane puuduvad komad!

Kolhoosiaias.

Pioneerid Endel Agu Eha **ja** Laine käisid suvel kolhoosiaias tööl. Nad korjasid maasikaid karusmarju sõstraid **ja** vaarikaid. Puudelt kogusid nad mureleid kirsse ploome õunu kreeke **ja** pirne.

M u r e l — üks liik kirsse.

Harjutus 73. Kirjuta luuletus vihikusse ja pane puuduvad komad!

Laul Oktoobrist.

Palju laule on Oktoobrist
kuumi kauneid säravaid
sellest kuidas Liidu lapsed
temast õnnelikuks said.

Harjutus 74. Otsi ja kirjuta lugemikust õpitud paladest lauseid, kus esineb loetelu! Komad kirjuta värviliselt!

Harjutus 75. Kirjuta järgnev pala vihikusse ja aseta puuduvad komad!

Lapsed veskis.

Ilmar ja Helmi vaatlesid masinate keerlemist rihmade jooksmist inimeste askeldamist **ja** jahutolmu lendamist. Veskis jahvatati rukkeist leivajahu otradest tangu nisudest sepikujahu **ja** püüli.

Harjutus 76. Loe läbi järgnev pala ja peatu seal, kus peaks olema koma!

Laulupidu.

Vanaema Arno ja Rein seisid tänaval ja vaatasid laulupeo rongkäiku. Küll seal oli palju lippe loosungeid ja pilte! Seal oli ka niisuguseid uhkeid asju, mida Arno varem polnud näinudki.

Arno ema isa vend ja õde võtsid osa rongkäigust ja laulsid kaasa suures laulukooris. Aga Arno Rein ja vanaema istusid kontserdi ajal kuulajate ridades. Vaheajal tulid ema ja isa nende juurde. Isa ostis lastele võileibu kooke limonaadi ja jäätist. Küll olid ilusad laulud! Isa ütles, et meie laulupeo laule said kuulata kõik Nõukogude Liidu rahvad.

Harjutus 77. Kirjuta pala „Koduhoidjad" vihikusse! Pane tähele, kus on koma! Koma kirjuta värviliselt!

Koduhoidjad.

Vanaema ja Liina olid heinaajal kahekesi kodus. Vanaema lüpsis lehma, söötis siga, jootis vasikat, raius seale kartuleid, rohis peenraid, küpsetas leiba ja keetis perele süüa. Liina söötis kanu, valvas tibusid, mängis kiisudega ja aitas kartuleid koorida.

§ 9. Nimisõna.

Harjutus 78. Jätka loetelu!

Nimisõnad.

Esemete nimetused klassis: laud, tool, pilt, ...
Koolitarbed: pliiats, ...
Linnud: varblane, ...
Loomad: rebane, ...
Tööriistad: tangid, ...
Puud metsas: kuusk, ...

Sõnad, mis tähendavad esemeid, inimesi, loomi, linde jne., on **nimisõnad.**

Harjutus 79. Kirjuta laused vihikusse ja tõmba nimisõnadele joon alla!

1. Lamp põleb.
2. Pliiats läks katki.
3. Kukk laulab.
4. Koer haugub.
5. Saag on terav.
6. Sirel kasvab aias.

Harjutus 80. Kirjuta jutukesest „Õhtu kalurikodus" välja toidunõude nimetused!

Õhtu kalurikodus.

Isa ja ema tulid kalurikolhoosist töölt. Vanaema valmistas õhtusööki. Lastel oli koolitöö tehtud. Laine ja Enn mängisid malet, väike Alar joonistas laeva.

Pliidi all praksus lõbus tuli. Pada ja pann olid kartulite ja kaladega pliidil.

Kaeti laud. Igaühele pandi taldrik, nuga, kahvel, lusikas, tass ja alustass. Laual seisid ka suhkrutoos, teekann ja keedisepurk.

Varsti oligi toit valmis. Ema tõi toidu lauale.

Peale õhtusööki lugesid isa ja ema ajalehti ning kuulasid raadiot.

Toas oli mõnus olla. Väljas aga mühas tuul ja kohisesid lained.

Pealkirjaks: **Toidunõud.**

Pada, pann, ...

Harjutus 81. Kirjuta, milliseid tööriistu tead!

Pealkirjaks: **Tööriistad.**

Harjutus 82. Kirjuta, millised riietusesemed sul on! Pealkirjaks pane:

Minu riietusesemed.

Särk, ...

Toidunõude, riiete ja muude esemete nimetused on ka **nimisõnad.**

Harjutus 83. Kirjuta luuletusest välja pärisnimed!

Septembri esimene päev.

On alatiseks meeldejääv
septembri esimene päev,
Nii Tallinnas kui Märjamaal
ja Pärnus,
Kernus,
Paliveres
nüüd lapsi täis on koolisaal,
ning liikmeks suures kooliperes
me ääretumal kodumaal
ka sina täna saad.

Kas olgu Moskva,
Leningrad,
Bakuu,
Irkutsk
või Ašhabad —
on kõikjal suur ja meeldejääv
septembri esimene päev.

Näidis:

Pärisnimed.

Tallinn, Märjamaa, Pärnu, ...

Harjutus 84. Kirjuta 10 pärisnime!

Pealkirjaks: **Pärisnimed.**

Pärisnimed on samuti **nimisõnad.**

Harjutus 85. Kirjuta järgnevaist lauseist välja nimisõnad!

1. Õpilane joonistab. 2. Emake on armas. 3. Pioneer õpib hästi. 4. Õde laulab. 5. Kirves on terav. 6. Traktor künnab. 7. Kauss on kapis. 8. Hunt on kuri. 9. Lipp on punane. 10. Tööline ehitab. 11. Raamat on laual.

Pealkirjaks: **Nimisõnad.**

Õpilane, emake, pioneer, ...

Harjutus 86. Kirjuta palast välja ehituste nimetused! Kirjuta juurde veel need, mis on teie kolhoosis!

Meie kolhoos.

Meie kolhoosis on palju ehitusi. Kõige suurem on koolimaja. Meie elamu lähedal on kolhoosiaed, kus on ka uus kasvumaja.

Minu ema töötab sigalas, aga isa hobuste tallis. Vend veab piima meiereisse. Onu töötab sepikojas, ta on kolhoosi sepp.

Praegu käivad kolhoosis suured tööd. Ehitatakse uut sauna ja viljaaita.

Silohoidla ehitustööd lõpetati alles hiljuti.

Kui mina kasvan suureks, siis hakkan töötama karjalaudas, sest mulle meeldivad loomad.

Pealkirjaks: **Ehitused kolhoosis.**

Koolimaja , ...

Harjutus 87. Kirjuta, mis kasvab kolhoosipõldudel!

Pealkirjaks: **Mis kasvab põllul.**

N ä i d i s: Kolhoosipõldudel kasvab rukis, ...

Kõik inimeste, loomade, kohtade, asjade, taimede nimed on **nimisõnad.**

Harjutus 88. Leia antud luuletusest nimisõnad!

Kelleks saad?

Veel vurisevad rattad,
ent vedur vilet a'ab;
veel viivukese tõttab,
rong juba jaama saab.

See vaher kuldne vistist
on suitsuvine sees?
Sa hakkad masinistiks,
mu väike seltsimees!

Mööda tuttavaid teid,
mööda metsi ja maid
tõttab tuuleke tasasel teel.

Kõikjal avarus eel,
olgu merel või maal,
olgu taevagi sinaval ra'al.

Pealkirjaks: **Nimisõnad.**

Näidis: Rattad, vedur, vile, ...

§ 10. Ainsus ja mitmus.

Harjutus 89. Loe läbi järgnevad laused!

Ü k s.

Hoolas õpilane loeb.

Palju.

Hoolsad õpilased loevad.

Ü k s.

Pioneer abistab oma kaaslasi.

Palju.

Pioneerid abistavad oma kaaslasi.

Ü k s.

Uus raamat on laual.

Palju.

Uued raamatud on laual.

Ü k s.

Pikk kepp on aias.

Palju.

Pikad kepid on aias.

Üks.

Punane lipp lehvib tuules.

Palju.

Punase**d** lipu**d** lehvivad tuules.

Üks.

Väike linnuke laulab.

Palju.

Väikese**d** linnukese**d** laulava**d**.

Üks.

Helesinine lill õitseb kooliaias.

Palju.

Helesinise**d** lille**d** õitsevad kooliaias.

Harjutus 90. Loe lauseid mitmuses! Pane tähele jämendatult trükitud lõppusid!

I.

Pioneer marsi**b**.	Pioneeri**d** marsiva**d**.
Laps mängi**b**.	Lapse**d** mängiva**d**.
Kell tiksu**b**.	Kella**d** . . . . .
Tramm sõida**b**.	. . . . .

II.

Õpilane kirjuta**b**.	. . . . .
Hobune jookse**b**.	. . . . .
Lill õitse**b**.	. . . . .
Kass hüppa**b**.	. . . . .
Kolhoosnik künna**b**.	. . . . .

Harjutus 91. Kirjuta antud laused mitmuses! Lõpud kriipsuta alla!

Lipp lehvi**b.**	Lipu**d** lehvivad.
Sepp töötab.	. . . . .
Poiss maali**b.**	. . . . .
Lind laula**b.**	Linnu**d** . . . . .
Vend õpi**b.**	. . . . .
Lammas sööb.	Lamba**d** . . . . .
Kolhoosnik künnab.	. . . . .
Vedur vilista**b.**	. . . . .
Leht kolta**b.**	. . . . .

Kui sõna näitab üht asja, inimest või looma, siis on see sõna **ainsuses.**

Aga kui sõna näitab mitut asja või olendit, siis on ta **mitmuses.**

Harjutus 92. Kirjuta jutust „Meie linn" välja kõik nimisõnad, mis on mitmuses ning mille lõpus on täht **d**!

Meie linn.

I.

Meie linn kasvab iga aastaga. Kerkivad uued tehased, vabrikud ja elamurajoonid. Avarad koolimajad mahutavad kümneid tuhandeid õpilasi.

II.

Lasteaiad, teatrid, muuseumid, raamatukogud, klubid, haiglad, saunad — kõik need asutused aitavad meie töötajate heaolu tõsta.

Trammid, autobused ja elekterrongid viivad töölisi tööle ja töölt jälle koju. Tuhanded töölised ja teenistujad omavad isiklikud autod ja mootorrattad.

Pealkirjaks: **Sõnad mitmuses.**

Tehased, vabrikud, ...

Harjutus 93. Kirjuta antud sõnad mitmuses ja lõpptäht **d** kriipsuta alla!

Ainsus.	**Mitmus.**
maja	majad
kalur	. . . . .
vabrik	. . . . .
õpilane	. . . . .
seltsimees	. . . . .
kool	. . . . .
traktor	. . . . .
raamat	. . . . .

Harjutus 94. Kirjuta järgnevast jutukesest „Esimene lumi" välja kõik laused, mis on mitmuses!

Esimene lumi.

Lapsed mängisid õues. Korraga hakkas sadama lund. Ilusad valged lumehelbed hõljusid õhus. Maa kattus õrna valge vaibaga. Küll olid nüüd lapsed rõõmsad! Nad kilkasid ja püüdsid lumehelbeid.

Mitu tundi liugles ülalt lumehelbeid alla. Kena on esimene lumi!

Harjutus 95. Loe antud laused mitmuses!

1. Õpilane lahendas ülesandeid.
2. Meil kasvas suur päevalill.

3. Väike pioneer korjas suvel arstirohutaimi.
4. Sulepea ja pliiats on laual.
5. Kollane leht langeb puult.
6. Hobune sööb koplis.
7. Kolhoos on jõukas.

Harjutus 96. Rakenda antud sõnu lauseis!

Lennukid, mängivad, kuused, lilled, hüppasid, rohisid, lambad, õppisid!

Näidis: **Lauseid mitmuses.**

Lennuk**id** lendav**ad** kiiresti.

Harjutus 97. Kirjuta palas esinevad sõidukite nimed tabelisse!

Kuidas Malle sõitis laulupeole.

Koila kooli õpilased sõitsid laulupeole. Ka Malle läks kaasa. Ta elab koolist kaugel. Kooli sõitis ta jalgrattaga. Koolist viidi lapsed veoautoga Nigulasse. Sealt sõitsid nad omnibussiga Rakverre. Küll oli jaamas palju inimesi. Nad kõik ootasid rongi. Malle kartis, et nad ei saagi rongile. Kuid kartus oli asjata: nad said kõik vagunisse ja sõit läks Tallinna suunas.

Lõbus oli sõita! Tallinna Balti jaamas oli palju mootorrattaid ja autosid. Lastel olid omnibussid vastas. Linna kohal tiirles uhke lennuk.

Kõik oli nii kaunis ja pidulik.

Sõidukid.

Ainsus	Mitmus
Jalgratas	jalgrattad

Harjutus 98. Kirjuta antud pala mitmuses!

Meie linn.

Meie linnas on **lai tänav,** kivist **maja** ja **suur vabrik.** Tänaval sõidavad **auto, tramm** ja **omnibuss.**

Puiestee ääres on avar väljak. Väljakul on **lehtpuu, ilupõõsas** ja **lillepeenar.** Väljakul on ka liivakast, kus **mängib väike poiss** ja **tüdruk.**

Ilus on meie linn!

Harjutus 99. Jämedama kirjaga trükitud sõnad loe või kirjuta mitmuses!

Lumimemm.

Poiss ehitas lumimemme. **Suur lumepall** oli kehaks. Silmadeks toodi **süsi, kartul** lõigati lumimemme hammasteks. Naabri **koer kartis** lumimemme. **Koer hakkas** haukuma ja **kass puges** peitu.

§ 11. Harjutusi nimisõna muutumisest lauses.

Harjutus 100. Vasta suuliselt jutu lõpus toodud küsimustele!

Kostja Kravtšuk.

I.

Kostja Kravtšuk elas Suure Isamaasõja ajal Kiievis. Punaarmee taandus ajutiselt. Sakslased tungisid linna.

Kostja nägi tänaval haavatud punaarmeelast. Haavatu andis talle kaks polgu lippu ja palus neid hoida Punaarmee tagasitulekuni.

II.

Esiteks Kostja kaevas õunapuu alla augu ja peitis lipud sinna. Aga Kostja kartis, et see koht pole küllalt kindel. Ta pani lipud tõrvatud kotti ja laskis nad vanasse kaevu.

Kaks aastat võimutsesid sakslased Kiievis. Kostja oli väga mures lippude pärast. Ta käis vahel ööselgi vaatamas, kas lipud on alles.

III.

Enne Punaarmee tagasitulekut tegid akslased linnaelanikele palju paha. Vaenlased ajasid inimesed linnast välja ja küüditasid nad Saksamaale.

Ka Kostja võeti kinni ja pandi vagunisse. Aga poiss hüppas rongist maha ja tuli kodulinna tagasi.

Punaarmee oligi juba Kiievi vabastanud. Kostja tõi lipud kaevust ja andis sõjaväele üle.

Kahe lahingulipu päästmise eest autasustati pioneer Kostja Kravtšukki Punase Tähe lahinguordeniga.

Küsimused.

I.

1. Kus elas Kostja Kravtšuk?
2. Kes tungisid linna?
3. Mida tegi Punaarmee?
4. Keda nägi Kostja?
5. Mis andis haavatu Kostjale?

II.

1. Kuhu peitis Kostja lipud esiteks?
2. Mispärast ta võttis lipud õunapuu alt ära?
3. Kuhu peitis ta lipud hiljem?
4. Kui kaua olid sakslased Kiievis?
5. Mille pärast muretses Kostja?

III.

1. Kes tegid inimestele palju paha?
2. Mis juhtus Kostjaga?
3. Kuidas sai Kostja kodulinna tagasi?
4. Kes vabastas kodulinna?

5. Mida tegi nüüd Kostja?
6. Mispärast teda autasustati?

Harjutus 101. Kirjuta vastused pala lõpus toodud küsimustele!

Tubli brigadir.

Ülo elab igal suvel Võidu kolhoosis oma onu juures. Ülo onu on põllutöö brigadir. Brigadiril on palju hoolt ja muret. Onu brigaad on parim meie vabariigis. Ta kogub kõrgeid viljasaake oma kolhoosi põldudelt. Viljakoristamistööd tehakse kõik masinatega. Ka Ülo oli suure rehaga rukkikõrt riisumas. Pärast olid kõik kolhoosi lapsed põllult rukkipäid korjamas.

Võidu kolhoos täidab riiginormi ennetähtaegselt ja annab alati riigile vilja üle normi.

Küsimused.

1. Kes elab igal suvel Võidu kolhoosis?
2. Kelle juures elab Ülo?
3. Kes on põllutöö brigadir?
4. Kellel on palju hoolt ja muret?
5. Mida kogub brigaad põldudelt?
6. Millega tehakse viljakoristamistööd?
7. Mis tööd tegi Ülo põllul?
8. Mida tegid kolhoosilapsed põllul?
9. Kellele annab kolhoos vilja üle normi?

Kes? kelle? kellega? kellele? jne. küsitakse, kui on juttu elusolenditest (inimestest, loomadest, lindudest).

Mis? mille? millega? millele? jne. küsitakse, kui on juttu asjadest.

Harjutus 102. Pane sulgudesse õige küsimus ja kirjuta ise lauseid juurde! Lõpp **-ga** kirjuta värvilise pliiatsiga!

Kellega?

Millega?

I.

1. Õpetaja kõneleb õpilase**ga** (kellega?).
2. Traktorist künnab traktori**ga** ( ).
3. Kolhoosnik külvab masina**ga** ( ).
4. Aednik töötab labida**ga** ( ).
5. Sõdur võitleb vaenlase**ga** ( ).

II.

6. Õde mängib vennaga ( ).
7. Mees raiub kirvega ( ).
8. . . . . .
9. . . . . .
10. . . . . .

Harjutus 103. Kirjuta, milliste sõidukitega oled sõitnud! Pealkirjaks: **Sõidukid.**

Näidis: Mina olen sõitnud omnibussiga, ...

Harjutus 104. Vasta küsimustele lühilausetega!

1. Kuidas sa lõpetasid esimese klassi?
2. Kus veetsid suvepuhkuse?
3. Kuidas sa abistasid vanemaid?
4. Mida tegid suvel pioneerilaagris (kolhoosis, kodus)?
5. Millest tundsid rõõmu?
6. Kellele sa oled tänulik oma ilusa suve eest?

Pealkirjaks: **Koolivaheaeg.**

Harjutus 105. Kirjuta välja järgnevast jutukesest lausedes, kus esinevad sõnad, mis vastavad küsimustele „kellega“ ja „millega“ ning mille lõpus on **-ga!**

Pealkirjaks pane: **Kellega? Millega?**

Päike külaliseks.

Kaugel põhjas, keset tundraid ja ääretuid lumevälju elavad neenetsid.

Suvel kattub tundra rohelise taimestikuga, aga talvel jää ja lumega. Talvel käivad ka neenetsi lapsed koolis. Lapsed sõidavad kooli saanidega. Saanide ette on rakendatud põhjapõdrad. Kõige rõõmsam päev aastas on neil päikese ilmumise päev. Siis lähevad õpetajad koos õpilaste ja külaelanikega künkale. Siia paistab päike kõige enne. Rõõmsalt tervitavad inimesed päikest.

Harjutus 106. Loe ja aseta pala lõpus olevad sõnad õigele kohale!

Seltsimees Stalini kooliaastad.

Jossif Stalin õppis Kaukaasias . . . . . linnakeses. Ta oli . . . . . poeg. Tal olid alati . . . . . riided. Jossif oli elav . . . . . ja mängis hästi . . . . . Ta armastas . . . . . Ka oli ta osav . . . . . Jossif õppis hästi ja oli . . . . . õpilane koolis. Ta oli hea kaaslivend ja abistas . . . . . Kooli lõpetades sai Jossif . . . . . Nüüd on seltsimees Stalin Nõukogude Liidu rahvaste . . . . . .

(puhtad / palli / Gori / lugeda / kingsepa / parim / nõrgemaid / juht / jutustaja / kiituskirja / poiss)

Harjutus 107. Leia jämedama kirjaga trükitud sõnale õige küsimus!

Uus raamat.

Jaanil on uus **raamat.** Jaan tõi **raamatu** kooli. **Raamatule** oli sinine paber ümber pandud. Poisid tahtsid näha **raamatut. Raamatus** olid ilusad pildid ja lood. Jaan luges **raamatust** huvitava jutu. Ta andis **raamatu** Tõnule lugeda. Tõnu läks **raamatuga** koju.

Harjutus 108. Kirjuta lünka puuduv nimisõna!

Vanasõnu.

1. . . . . kiidab tegijat.
2. Ükski . . . . . ei kuku taevast.

Nimisõnad lauses muutuvad. Nad vastavad mitmesugustele küsimustele, nagu **kes? mis? kelle? mille? keda? mida? kellesse? millesse? kellelt? millelt? kellega? millega? kelleta? milleta?** jne.

Harjutus 109. Kirjuta pala vihikusse! Jämendatult trükitud sõna järele pane sobiv küsimus!

Minu pioneerirätt.

Ma olen **pioneer.** Soovisin ammugi saada **pioneeriks.** Olin õnnelik, kui sain punase **pioneeriräti.** Ma hoian oma **pioneerirätti** väga. Kunagi ei tule ma kooli **pioneerirätita.** Olen hoolas ja õpin hästi, selleks kohustab mind minu punane **pioneerirätt.**

Näidis: **Minu pioneerirätt.**

Ma olen pioneer (kes?).

§ 12. Tegevust näitavad sõnad.

Mida meie koolis teeme.

Mina **loen** luuletust. Sina **kirjutad** harjutust. Tema **joonistab** laeva. Meie **laulame.** Teie **mängite** saalis palli. Nemad **jutustavad** muinasjutte.

Sõnad: loen, kirjutad, joonistab jne. näitavad tegevust.

Kui tegevus sünnib praegu, siis on sõna **olevikus.**

Mida meie koolis tegime.

Mina **lugesin** luuletust. Sina **kirjutasid** harjutust. Tema **joonistas** laeva. Meie **laulsime.** Teie **mängisite** saalis palli. Nemad **jutustasid** muinasjutte.

Kui tegevus oli juba varem, siis on sõna **minevikus.**

Harjutus 110. Vaatle antud tabeleis, kuidas muutuvad tegevust näitavad sõnad (ehk tegusõnad)!

TRÜ Raamatukogu

Ainsus.

Olevik.	Minevik.
1. Ma õpin.	Ma õppisin.
2. Sa õpid.	Sa õppisid
3. Ta õpib.	Ta õppis.

Mitmus.

Olevik.	Minevik.
1. Me õpime.	Me õppisime.
2. Te õpite.	Te õppisite.
3. Nad õpivad.	Nad õppisid.

Tegusõnad esinevad ainsuses ja mitmuses. Need vastavad küsimustele **mida teeb? mida tegi? mida ei tee?** jne.

Harjutus 111. Kirjuta luuletus „Õnnelik elu" vihikusse ja kriipsuta alla tegevust näitavad sõnad (tegusõnad)!

Õnnelik elu.

Meie võitusid innustab Stalin,
Lenin õpetas, juhatas meid.
Võit nii rasketes lahinguis saadi,
nüüd me sammume õitsengu teid.

Me kaitseme ühiselt rahu,
oma vabadust hoiame me.
Meie õnnelik noorus ei astu
iial orjuse vaevade teid.

Harjutus 112. Kirjuta välja järgnevast palast kõik tegusõnad, mille lõpus on **b** ja **vad!**

Koondus.

Pioneeridel on koondus. Nad ootavad seda rõõmuga. Koondusel pioneerid laulavad ja mängivad ja neil on seal mõnus. Eriti tahavad nad kuulata jutustusi meie suurtest juhtidest Leninist ja Stalinist. Ka meeldivad neile lood Suurest Isamaasõjast, kangelastest ja vapratest pioneeridest.

Huvitavalt jutustab rühmajuht Moskvast. Ta näitab pilte sellest ilusast linnast. Pioneeridel tuleb igatsus sõita kord Moskvasse ja näha oma silmaga seda ilusat ja suurt linna, meie Nõukogude Liidu pealinna.

Tegusõnad.

Ootavad, laulavad, ...

Harjutus 113. Täienda sõnu puuduvate lõppudega ja kirjuta lõpud värvilise pliiatsiga!

Olevik.

Ma mängi . . . ja laula . . .
Sa mängi . . . ja laula . . .
Ta mängi . . . ja laula . . .
Me mängi . . . ja laula . . .
Te mängi . . . ja laula . . .
Nad mängi . . . ja laula . . .

Minevik.

Ma mängi . . . ja laul . . .
Sa mängi . . . ja laul . . .
Ta mängi . . . ja laul . . .

Me mängi . . . ja laul . . .
Te mängi . . . ja laul . . .
Nad mängi . . . ja laul . . .

Harjutus 114. Kirjuta vastupidise tähendusega sõnadest kahesõnalisi lauseid! Sõnad vali alt sulgudest!

Vastandid.

I.

Tema õpi**b**. Tema laiskle**b**.
Tema naera**b**. . . . . .
Tema küsi**b**. . . . . .
Tema laida**b**. . . . . .
Tema kisa**b**. . . . . .
Tema leia**b**. . . . . .

(vastab / vaikib / kaotab / nutab / kiidab)

II.

Sina vii**d**. Sina too**d**.
Sina kaota**d**. . . . . .
Sina kõnni**d**. . . . . .
Sina lähe**d**. . . . . .
Sina võta**d**. . . . . .
Sina töötа**d**. . . . . .

(annad / leiad / tuled / seisad / puhkad)

Harjutus 115. Kirjuta laused vihikusse ja pane punktjoone asemele sobiv tegusõna!

Tegevust näitavad sõnad.

Kolhoosnikud . . . . . vilja masinatega.
Töölised . . . . . kive kastidega.

Aednikud . . . . . lilli kannudega.
Õpilased . . . . . pallidega.
Sõdurid . . . . . kuulipildujaist.
Pioneerid . . . . . suusavõistluse.
Lapsed . . . . . jääl.
(kandsid / mängisid / lõikasid / tulistasid / uisutasid / korraldasid / kastsid)

Harjutus 116. Kirjuta antud palast välja tegusõnad! Algul kirjuta sõnad, mis on ainsuses, siis sõnad, mis on mitmuses!

Traktorist.

Päike **paistab** selges taevas. Traktorist **künnab** põllul. Linnud **hüplevad** põllul ja **otsivad** ussikesi. Traktori mürin **kostab** kaugele.

Traktorist **lõpetab** künni ja **asub** koduteele. Teel **tulevad** talle vastu kolhoosilapsed. Nad **tahavad** traktoril sõita. Traktorist **peatab** traktori ja **võtab** kaks poissi traktorile. Teised **jooksevad** traktoriga võidu.

Näidis:

Ainsus.

Paistab, künnab, ...

Mitmus.

Hüplevad, otsivad, ...

Harjutus 117. Loe järgnevad laused nii, et **ma** asemel on **me!**

1. Ma lähen võimlema.
2. Ma seisan rivis sirgelt.
3. Ma täidan täpselt õpetaja käsklusi.
4. Ma jooksen ja hüppan.
5. Ma mängin võistlusmänge.
6. Ma marsin.

Näidis:

Mida me teeme võimlemistunnis.

1. Me läheme võimlema.

Harjutus 118. Kirjuta antud laused mitmuses! Tegusõnale tõmba joon alla!

1. **Ma olin** suvel kolhoosis.
2. **Ma kitkusin** aias peenraid.
3. Õhtul **ma mängisin** palli.
4. **Ma käisin** ka jões.
5. Vahel **ma korjasin** aias marju.
6. **Ma abistasin** meeleldi aiatööbrigaadi.

Näidis:

Mitmus.

Me olime suvel kolhoosis.

Harjutus 119. Kirjuta 3 lauset tegevusest koolis, esiteks ainsuses, siis mitmuses.

Näidis:

Ma loen eesti keele tunnis. Me loeme eesti keele tunnis.

Harjutus 120. Kirjuta lünka sobiv tegusõna!

Mida teevad.

Müürsepad . . . . . maja. Kolhoosnikud . . . . . põldu. Aednikud . . . . . lilli. Kingsepad . . . . . kingi. Õpetajad . . . . . lapsi. Õmblejad . . . . . kleite. Kalurid . . . . . kalu. Sepad . . . . . põllutööriistu.

Harjutus 121. Kirjuta nimisõnade kõrvale sobiv sõna, mis näitab tegevust!

Mida teeb?

Õpilane kirjutab, laulab, joonistab ja loeb.
Kolhoosnik . . . . . .
Puusepp . . . . . .
Õpetaja . . . . . .
Ema . . . . . .
Sportlane . . . . . .

Harjutus 122. Kirjuta lünka sobiv sõna!

Kes? mis? mida teeb.

. . . . . paistab, soojendab, särab, valgustab.
. . . . . haugub, hüppab, ulub, hammustab.
. . . . . kohiseb, laksub, virvendab.
. . . . . õitseb, valmib, punab.
. . . . . kerkib, mustab, katab taeva.
. . . . . ulub, vingub, puhub.

Harjutus 123. Loe jutuke „Noored kunstnikud" nii, et tegevust näitavad sõnad on olevikus!

Noored kunstnikud.

I.

Koolijuhataja Andres Kask pidas sageli kolhoosnikuile loenguid. Kord palusid kolhoosnikud pioneere esineda pärast loengut kontserdiga.

II.

Pioneerid asusidki õppima ettekandeid. Saabus kauaoodatud õhtu. Kolhoosnikute ees esines väike laulukoor. Laulud õnnestusid hästi.

Harjutus 124. Koosta suuliselt järgnevaist tegevust näitavaist sõnadest lauseid nii, et antud sõnad on lauses minevikus!

õpime, hüppate, mängib, magate, abistavad, korjab, ostame, raiuvad.

Näidis:

Lauseid.

1. Me õppisime venekeelse luuletuse hästi pähe.
2. Te hüppasite kõrgele.

Harjutus 125. Kirjuta lühilausetega, mida Anne (Vello) kodus teeb! Tegusõna lõpptäht **b** kirjuta värviliselt!

Mida Anne (Vello) kodus teeb.

Anne ärkab kell 7. Ta peseb, riietub, sööb ja läheb kooli. Pärast koolitunde Anne tuleb koju. Siis Anne . . . .

Harjutus 126. Kirjuta antud jutuke minevikus! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

Aus laps.

Aadu leiab tänavalt ilusa uue noa. Poiss vaatab nuga igast küljest. Ta on seda nuga enne näinud. Aadu teab, et see on Jüri nuga.

Ta paneb noa tasku ja jookseb Jüri koju. Aadu annab noa Jürile. Jüri ema kiidab ausat poissi ja kingib talle suure õuna. Aadu jookseb rõõmsasti koju.

Harjutus 127. Loe läbi järgnevad käsud ja juhised tänaval liiklemise kohta! Kirjuta ise juhiseid!

Käske ja juhiseid tänaval liiklemiseks.

Ära kelguta sõiduteel!

Üle tänava minnes vaata enne vasakule ja siis paremale!

Ära hüppa liikuvale trammile ega ka liikuvalt trammilt maha!

. . . . . .

Harjutus 128. Kirjuta kaks lauset, kus tegusõnad on enne olevikus, siis minevikus!

Mida kolhoosnikud teevad.

Olevik.

1. Kolhoosnikud **niidavad** heina.
2. . . . . .
3. . . . . .

Minevik.

1. Kolhoosnikud **niitsid** heina.
2. . . . . .
3. . . . . .

Harjutus 129. Kirjuta kolm lauset! Tegusõnale tõmba joon alla!

Pealkirjaks pane: **Mida teeb õpetaja.**

1. Õpetaja õpetab lapsi.
2.
3.
4.

Harjutus 130. Loe järgmine palake nii, et tegusõnad on olevikus!

Metsa istutamas.

Õpilased läksid metsa istutama. Metsavaht andis neile puutaimi. Lapsed töötasid hoolega. Mõned laulsid töö juures. Aeg möödus kiiresti. Saabus õhtu. Metsavaht tänas lapsi abi eest. Rõõmsalt ruttasid lapsed koju.

Harjutus 131. Kirjuta lauseid, kus esinevad järgmised tegusõnad: ootan, vaatan, lähen, toon, tuleb, võtan.

Pealkirjaks: **Mida teen?**

N ä i d i s: Ootan ema. Ma vaatan aknast välja . . . . .

Harjutus 132. Kirjuta lauseid, kus esinevad järgmised tegusõnad:

hüüab, jookseb, hüppab, leiab, kukub, mängib, naerab, ruttab.

Pealkirjaks: **Mida teeb?**

N ä i d i s: Poiss hüüab.

Harjutus 133. Kirjuta jutustus „Meie tankid" vihikusse ja kriipsuta alla tegusõnad!

Meie tankid.

Meie tankid lähevad igasugust teed mööda: poris, lumes, vees. Tank sillutab ise enesele tee. On auk ees, ronib ta läbi; on teel järsk mägi, ronib tank mäkke.

Meie tanke juhivad julged tankistid.

Harjutus 134. Kirjuta lauseid, milles tarvita järgmisi tegevust näitavaid sõnu:

loe**b**, suusata**b**, hüppa**b**, uisuta**b**, kirjuta**b**, pühi**b**, anna**b**, mängi**b**!

N ä i d i s:

Mida teeb?

Väike pioneer **loeb.**

Harjutus 135. Kirjuta neli lauset, kus tegusõnad on minevikus!

Pealkirjaks pane: **Mida tegi Virve.**

1.

2.

3.

4.

Harjutus 136. Kirjuta puuduvad tähed värviliselt!

Ainsus ja mitmus.

I.

Ema tõuse . . . . . vara hommikul. Varsti ärka . . . . ka lapsed. Isa lähe . . . . tööle. Lapsed rutta . . . . kooli. Väljas on ilus ilm. Töölise . . . . ehita . . . . maja.

II.

Ärge kelguta . . . . . sõiduteel! Miks sa suusata . . . . tänaval? Mis te teete koolis? Te loe . . . . , kirjuta . . . . ja arvuta . . . . . Õpilased kaunista . . . . . klassiruumi. Pioneer . . . . õpi . . . . hästi. Me sammu . . . . vastu ilusale tulevikule.

Harjutus 137. Kirjuta või loe jämedama kirjaga trükitud tegusõna asemele mõni teine sobiv sõna alt sulgudest!

Talispordipäev.

Laupäeval **teatati** meile, et esmaspäeval **toimub** meie koolis talispordipäev. **Tulin** esmaspäeva hommikul kooli kella 10-ks. **Marssisime** rivis Lasnamäele. Kelgutajad **suundusid** mäe idanõlvakule. Suusatajad **köitsid** suusad alla ja **asusid** suusarajale. Lasnamäel **saatsime mööda** mitu lõbusat tundi. Videvikus **sain** koju.

(Jõudsin, korraldatakse, sammusime, läksid, sidusid, veetsime, üteldi, läksid, katsime, jõudsime.)

Harjutus 138. Tegevust näitavad sõnad loe minevikus!

Nääriõhtu koolis.

I.

Sajab laia valget lund. Koolimajja ruttab suuri ja väikesi inimesi.

Koolimajas säravad kõikjal tuled. Lastel on seljas uued riided. Pioneeridel on säravvalged pluusid ja punased kaelarätid.

II.

Avaneb uks saali, kus särab suur kuusk.

Algavad ettekanded. Küll tantsivad hästi väikesed poisid ja tüdrukud!

Mudilaste koor esitab kaks laulu. Kuuenda klassi õpilased kannavad ette venekeelse näidendi.

III.

Kostab trummipõrinat. Kõigi pilgud pöörduvad ukse poole. Sisse astub näärivana, tema järel tulevad pioneerid maiustuste pakkidega. Oi, kui palju on kingitusi!

Näärivana kiidab häid õpilasi, aga mõnd manitseb.

Kõik lapsed saavad pakid. Parimaile kingib ta ka raamatuid.

Harjutus 139. Kirjuta järgnevates lausetes tegusõnad minevikus! Muudetud sõnadele tõmba joon alla!

1. Traktorid **künnavad** põldudel.
2. Orus **hakkavad** sulisema kevadeveed.
3. Kolhoosikarjad **aetakse** aasale.
4. Kirju ja tore kari **liigub** mööda aasasid edasi.
5. Kari **hakkab** sööma meelõhnalist rohtu.

Näidis:

Laused minevikus.

1. Traktorid kündsid põldudel.

Harjutus 140. Kirjuta järgnev pala olevikus!

Uus küla.

Peopäev oli harukordselt ilus. Koolimaja seisis kõrgel kohal. Aknast nägi kaugele. Kuni silmapiirini asusid küngastel põllud ja metsatukad.

Uued majad seisid kahes reas sirge maantee äärtel. Nad helendasid põldude ja metsade tumedal taustal. Iga maja trepikese kohal eretas punane lipp.

Harjutus 141. Loe luuletust! Tegusõnad kirjuta välja!

Lambatall.

I.

1. Sammus rõõmsalt hellake lambatall,
kaelas kõikus kellake: kil-kil-kall!
Lahkus lammas karja juurest,
maha jättes lageda,
astus suurde tihnikusse,
hakkas laanes rändama.

2. Ringi eksles hellake lambatall,
hüples kaasa kellake: kil-kil-kall!
Vaatles lammas kõrgeid kuuski,
maitsvaid jänkukapsaid sõi,
siin ta käis ja seal ta nuuskis,
jala vastu kivi lõi.

Näidis:

Tegevust näitavad sõnad.

Sammus, kõikus, ...

Harjutus 142. Kirjuta luuletusest välja tegusõnad ja aseta need olevikku!

Lambatall.

II.

3. **Määgis** hädas hellake lambatall,
kaebas kurvalt kellake: kil-kil-kall!
Salk pioneere matkal olles

leidis lamba metsast siis,
tihnikusse eksind talle
jälle karja juurde **viis.**

4. Noori **tänas** hellake lambatall,
juhte **kiitis** kellake: kil-kil-kall!
Noored talle **õpetasid:**
üksi halb on hulkuda,
hulgana ei eksi rajalt
ja on rõõmsam matkata.

Võttis õppust hellake lambatall,
hindas tarkust kellake: kil-kil-kall!

N ä i d i s:

Olevik.

Määgib, kaebab, ...

Harjutus 143. Loe järgnev pala olevikus!

Taat ja rebane.

I.

Rebane tundis kanget nälga. Ta luusis metsas ringi. Äkki kuulis reekriginat. Hiilis vaatama ja nägi: taat sõidab kalakoormaga. Rebasel hea nõu kallis. Ta jooksis läbi lumise metsa taadist hulga maad ette, heitis siruli teele ja teeskles surnut.

II.

Taat sõitis, sõitis. Äkki hobune jäi seisma. Taat nägi teel surnud rebast, võttis sabast kinni ja tõstis kavala looma reele. Ise mõtles: „Sellest saab eide kasukale ilus krae."

Ronis siis taatki reele ja sõitis edasi.

III.

Rebane aga pildus kõik kalad teele. Pärast hüppas ka ise reelt ja kadus metsa. Hiljem ta kogus kalad kokku. Sõi nii, et kõht valutas.

Taat jõudis koju, läks tuppa ja hüüdis eidele: „Tõin su kasukale uhke krae. Mine vaata, kalakoorma otsas!“

Eit läks, aga reel polnud ei kalu ega kraed.

§ 13. Omadussõnad.

Punane (missugune?) lipp.
Väike (missugune?) poiss.
Raske (missugune?) tank.
Hoolas (missugune?) tööline.
Osav (missugune?) uisutaja.
Valged (missugused?) lumehelbed.
Uued (missugused?) suusad.

Sõnad: punane, väike, raske, hoolas, osav jne. vastavad küsimustele: missugune? missugused? Need näitavad omadust. Neid sõnu nimetatakse **omadussõnadeks.**

Harjutus 144. Kirjuta punktjoone asemele sobivad omadussõnad ja kriipsuta need alla! Sõnad leiad alt sulgudest.

Omadussõnad.

. . . . . kauss on riiulil.
. . . . . lill on ilus.
. . . . . vihik on laual.
. . . . . linnud nokivad teri.
. . . . . metsatöölised tulid koju.
. . . . . kelgutajad sõitsid mäest alla.

. . . . . pioneer abistas sõdureid.
. . . . . lapsed mängisid lumesõda.
(suur / sinine / puhas / väikesed / tublid / julged / vapper / lõbusad)

Harjutus 145. Kirjuta punktjoone asemele sobivad omadussõnad (peast)!

Omadussõnu.

1. Lumi on . . . . . .
2. Pioneeri kaelarätt on . . . . . .
3. Tint on . . . . . .
4. Rohi on . . . . . .
5. Tänav on . . . . . .
6. Maja on . . . . . .
7. Raamat on . . . . . .
8. Pilt on . . . . . .
9. Õpilane on . . . . . .
10. Tahvel on . . . . . .

Harjutus 146. Kirjuta järgnev jutuke vihikusse! Lüngad täida omadussõnadega! Sõnad leiad alt sulgudest.

Arg jänes.

I.

Tee ääres kasvas . . . . . õunapuu. Selle all magas . . . . . jänes. . . . . tuul kõigutas õunapuu oksi. Äkki kukkus üks . . . . . õun maha . . . . . jänes ehmatas ja pistis jooksma. Ta jooksis . . . . . metsa poole.

II.

Metsas kasvasid . . . . . pohlad ja . . . . . seened. . . . . jänes jooksis ikka edasi. Viimaks ta jõudis ilusa

. . . . . kuuse alla. Siia jäi jänes puhkama. Ise mõtles: „Küll on õnn, et nii . . . . . vaevaga pääsesin . . . . . koera käest."

(ilus / hall / vali / suur / väike / suure / punased / pruunid / arg / rohelise / kerge / kurja)

Harjutus 147. Kirjuta sobivaid omadussõnu igasse järgnevasse lausesse!

Omadussõnu.

Õun on . . . . . .
Maasikas on . . . . . .
Jõhvikas on . . . . . .
Võilill on . . . . . .
Kuusk on . . . . . .

Harjutus 148. Kirjuta järgnevad laused vihikusse! Omadussõnade järele pane sulgudesse õige küsimus! Küsimused vali alt sulgudest!

I.

1. **Tubli** õpilane abistab teisi.
2. Leili koob **kirjut** kinnast.
3. **Pisike** Pilleke läks uisutama.
4. **Valge** koerake haukus õues.
5. Tädi tõi Viiule **ilusa** raamatu.

II.

1. Sajab **laia** lund.
2. Elvi on **eeskujulik** pioneer.
3. Antsul on täna **uued** saapad jalas.
4. Akendel on **helesinised** jäälilled.

5. Lapsed laulavad **lõbusat** viisi.
(missugune? missuguse? missugust? missugused?)

Näidis: **Omadussõna küsimusi.**

Tubli (missugune?) õpilane abistab teisi.

Harjutus 149. Täida lüngad sobiva omadussõnaga!

Talvel.

. . . . . lumi katab maad. Ilmad on . . . . . Puhub . . . . . tuul. Lehtpuud on . . . . . , kuid kuused ja männid on . . . . . Poisid ja tüdrukud kelgutavad mäel. Neil on . . . . . riided seljas, nad ei karda pakast.

Harjutus 150. Kirjuta järgnevad laused vihikusse ja tõmba omadussõnadele joon alla!

Omadussõnad.

1. Meie kolhoosis käib kiire töö.
2. Põldudelt on koristatud rikkalik saak.
3. Võimsad traktorid künnavad kõrrepõlde.
4. Kolhoosnikud ehitavad uut moodsat karjalauta.

Harjutus 151. Leia palast omadussõnad!

Valgus kolhoosis.

Külas seisavad kõrged elektripostid ja neid mööda läheb hõbehärmas elektriliin.

Kolhoos saab täna elektervalguse.

Kolhoosnikud otsustavad pidulikult seda rõõmsat sündmust vastu võtta.

Kõik kogunesid juhatuse majja.

Tänaval oli juba pime. Paistis ainult sinine õhtune lumi ja pakase aur.

Väljas läks juba päris pimedaks. Lauale ilmus jälle tavaline petrooleumilamp. Lõbusad lapsed muutusid tõsiseks.

Korraga süttis lae all hele valgus. Kui rõõmsad nüüd kõik olid!

Ka tänaval särasid eredad elektertuled.

Harjutus 152. Täida lüngad omadussõnadega! Sõnad vali alt sulgudest!

Väike abiline.

I.

Vanaema tuli . . . . . kolhoosi puuvilja-aiast. Tal oli peas . . . . . rätt ja ees . . . . . põll.

Õues mängis ta . . . . . tütretütar Tipa nukuga. Vanaema hakkas talitama. Teda abistas . . . . . Tipa.

(puhas, suurest, sinine, virk, väike)

Harjutus 153. Ülesanne sama.

Väike abiline.

II.

Niikaua, kui vanaema keetis . . . . . putru, viis Tipa . . . . . tibudele süüa.

Siis jootis ta . . . . . kitsetalle. Varsti oli kõik korras ja . . . . . vanaema tõttas jälle kolhoosiaeda, kus ootas teda . . . . . töö.

(helekollastele, maitsvat, tubli, valget, huvitav)

Harjutus 154. Kirjuta lünka sobiv omadussõna! Omadussõnale tõmba joon alla!

Pealkirjaks: **Omadussõna.**

1. Päike tõusis . . . . . metsa tagant.
2. . . . . kass lõi nurru.
3. . . . . lumi säras kuuse okstel.
4. Anne heegeldas nukule . . . . . salli.
5. Mati tegi koolis . . . . . lipu.
6. Vanaema kudus Õiele . . . . . kinnast.
7. Ära joo . . . . . vett!

Harjutus 155. Kirjuta antud laused mitmuses! Omadussõnale tõmba joon alla!

1. Roheline kuusk seisab lagendikul.
2. Virk tüdruk töötab põllul.
3. Väike laululind lendas soojale maale.
4. Hele päikesekiir tungis tuppa.
5. Koolis on suur pall.
6. Metsas kasvab kõrge puu.

Harjutus 156. Leia luuletusest omadussõnu!

Valge lumehelve tasa langes,
liugles alla vaikse õhtu eel,
kadus ära kuldses lehehanges
kopliaia ääres karjateel.

Harjutus 157. Kirjuta või loe sulgudes olevad sõnad mitmuses!

Oktoobripühadel.

I.

Olid oktoobripühad. Majadel lehvisid (punane lipp). Kaupluste aknaid kaunistasid juhtide (pilt) ja (ilus lill).

II.

7. novembril oli rongkäik. Veeresid (raske kahur) ja (tank). Marssisid (sõdur), (tubli tööline) ja (hoolas õpilane).

III.

Kõlasid (rõõmus laul). Kostsid hüüded: „Elagu me suur juht seltsimees Stalin!"

Harjutus 158. Leia järgnevast palast omadussõnad!

Põlevkivikaevanduses.

Tugev tööline laskub elektertuledest säravat käiku mööda maa alla. Töökohal seab ta oma läikiva ja hästikorrastatud puurmasina töövalmis. Siis heidab ta asjatundliku pilgu käigu seinale.

Osa põlevkivi lademeid on pehmemad, teised jälle kõvemad.

Kaevur vaatab, kust tööga alata. Nüüd vajutab ta väikesele lülitile ja kõrisedes tungib hall puuritera põlevkivi kihti.

Näidis:

Omadussõnad.

Tugev, säravat, ...

§ 14. Liitsõna.

Loe järgnevaid lauseid!

Väike **küla** asus mere kaldal.
Mees püüdis kalu.
Kalurid sõitsid **paadiga** merele uppujat päästma.
Jää on libe.
Enn käib koolis.
Rannaküla lapsed mängisid mere ääres.
Kalamees hüppas lootsikusse.
Päästepaadid lasti vette.
Jäätükk murdus.
Algkooliõpilased laulavad **mudilaskooris.**

Liitsõna koosneb kahest (mõnikord ka rohkemast) sõnast.

Harjutus 159. Loe läbi järgnev palake ja leia liitsõnad!

Tulikahju laeval.

I.

Merel sõitis auru|laev. Sadam oli juba lähedal. Laeval sõitis hulk reisijaid. Ülal rooli juures asus tüüri|mees.

Laeval puhkes tuli|kahju. Tuli oli juba haaranud kogu laeva|ruumi.

II.

Laev juhiti kalda poole. Tuli muutus aina tugevamaks. Raske oli tüürimehel pidada rooli. Madrused seadsid kork-rõngad ja päästevööd valmis.

Rand lähenes. Naised ja lapsed asusid päästepaatidesse. Kaldalt tulid appi rannaelanikud oma paatidega. Kõik päästeti.

Harjutus 160. Kirjuta järgnevad salmid vihikusse ja tõmba liitsõnadele joon alla!

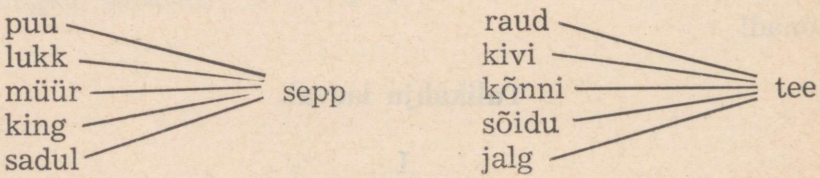
I.

Lumehelbed hiilgavad,
puudel ehted uued;
kadakatel karjamaal
seljas lumikuued.

II.

Möödasõitja pilku köidab
meeste uhke, uljas laad:
see on meie koduküla
parim metsatöö brigaad.

Harjutus 161. Koosta liitsõnu!

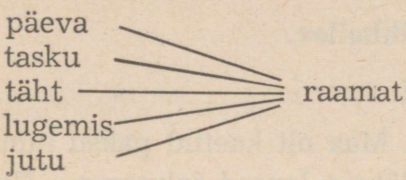

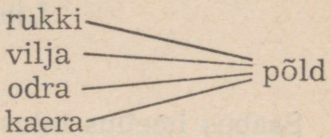
Alusta nii:

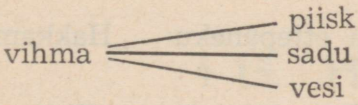
Liitsõnu.

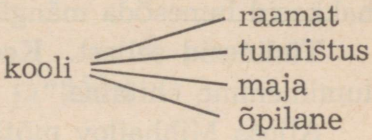
Puusepp, ...

Harjutus 162. Koosta liitsõnu!

N ä i d i s:

Liitsõnu.

Päevaraamat, ...

Harjutus 163. Kirjuta lauseid liitsõnadega!
1. -sepp, -tee, -raamat, -põld;
2. vihma-, kooli-.

Pealkirjaks: **Laused.**

N ä i d i s: Kingsepp töötab artellis.

Harjutus 164. Kirjuta välja liitsõnad!

Moskva.

Meie Nõukogudemaa pealinn Moskva on hiiglasuur. Ta maa-ala on suur sadu ruutkilomeetreid. Tuleks rännata jalgsi üle kuu, kui jõuab läbi käia kõik Moskva kolm tuhat uulitsat ja põikuulitsat.

Moskva on meie kodumaa süda. Siin töötavad meie suur juht ja sõber seltsimees Stalin ja Nõukogude valitsus.

Moskvas on palju suuri vabrikuid, kus töölised valmistavad autosid, elektrimasinaid, tööpinke, mootorrattaid, elektrivedureid ja muud vajalikku.

Harjutus 165. Leia järgnevast palast liitsõnad!

Ljoša Mihhailov.

I.

Saabus imeilus talvepäev. Maa oli kaetud paksu lumivaibaga. Pärast koolitunde läksid lapsed jalutama. Nad hakkasid lumesõda mängima.

Tüdinesid sellest. Keegi tegi ettepaneku: „Hakkame lumimemme ehitama!"

Aljoša Mihhailov mõtles veidi ja ütles äkki: „Ehitame parem lumikindluse! Või ehitame õhutõrjekahuri."

Mõte meeldis lastele ja juurvilja-aia taga, tõeliste õhutõrjekahurite naabruses algaski tulepesade ehitamine.

Lapsed veeretasid lumepalle, püstitasid seinu, eesvalli ja kahurite aluseid. Sai päris ehtne kindlus õhutõrjekahuriga.

II.

Lapsed läksid koju. Korraga kostis kõrvulukustav mürts, nii et maja seinad vappusid.

Juba töötasid õhutõrjekahurid ja kõrgel taevas põrisesid saksa pommitajate mootorid.

Aljoša jooksis välja. Milline õnnetus! Otsetabamus oli purustanud nende mängukindluse.

III.

Ljoša kutsuti polkovniku juurde ja talle tehti ülesandeks koos teiste poistega ehitada veel niisuguseid pettekahureid, selleks et varjata tõelisi.

Mõni aeg hiljem kutsuti Ljoša Mihhailov oma seltsimeestega Leningradi rindestaapi.

Ljoša sai medali ja ta seltsimehed aukirja, et nad täitsid ülemjuhataja eriülesande. Nad osutasid väljapaistvaid teeneid Lenini linna kaitsmisel.

§ 15. Häälik ja täht.

Küll on kena kelguga
hangest alla lasta!
Kaugel luhal säravad
jää ja lumi vastu.

Loeme laulu kooris.
Loenda sõnad esimeses lauses!
Loenda tähed sõnades! Kirjuta nii:

Küll — . . . tähte.
On — . . . tähte.

Hääldame sõna „küll" aeglaselt. Hääldame tähed eraldatult: k ü l. Mitu häälikut kuuleme esimeses sõnas?

Esimeses sõnas kuuleme 3 häälikut. Häälik **l** on kirjutatud kahe tähega, s. o. **ll**.

Teises sõnas on kaks häälikut: o ja n. Seame tähed ümberpöördult: n — o.

Leia kuues sõna laulukese esimeses lauses!
Kuues sõna on . . . . . .

Esimene täht on a
Teine „ „ l
Kolmas „ „ l
Neljas „ „ a

Loe ülalt alla! Loe alt üles!
Sõnas „alla" on 4 tähte.

Sõnas „alla“ on 3 häälikut. Häälik **l** on pikk ja kirjutatakse kahekordselt, s. o. **ll**.

Leia teises lauses neljas sõna!

Selles sõnas on 3 tähte: j ä ä.

Häälik ä on pikk ja selle kirjutame kahe tähega, s. o. **ää**.

Häälikuid me hääldame.
Tähti me kirjutame.
Täht on hääliku märk kirjas või trükis.

Harjutus 166. Leia häälikud järgneva palakese kahe esimese lause sõnades!

Järvel.

Öö otsa **laulsid** järvel **konnad. Nad** pistsid **pead veest** välja, avasid **suud** ja puhusid kõrvade **taga** olevad **põied** õhku täis.

„**Kvaak,** vaak, vaak,“ väljus neist suure hooga õhku.

Hommikul kuulis seda **laulu** toonekurg ja rõõmustas: „Terve koor! Saab mitmeks ajaks kõhu täis **süüa**.“

Ja lendas **järve** kaldale **einestama.**

Harjutus 167. Leia palas „Järvel“ jämedama kirjaga trükitud sõnades häälikute ja tähtede arv! Kirjuta see tabelisse!

Häälikud ja tähed.

Sõnad.	Häälikute arv.	Tähtede arv.
Öö	1	2
laulsid	7	7
konnad	5	6
. . . . .		

§ 16. Tähestik.

Tähed õiges järjekorras on — **tähestik.** Tähed on suured ja väikesed.

A a, B b, D d, E e, G g, H h, I i, J j, K k, L l, M m, N n, O o, P p, R r, S s, T t, U u, V v, Õ õ, Ä ä, Ö ö, Ü ü.

Harjutus 168. Kirjuta harjutuses toodud nimed tähestikulises järjekorras!

Enn, Õie, Jaak, Valve, Sulev, Kalju, Ilme, Aino, Uno, Boris, Maimu, Rein, Georg, Naima, Tiina, Doora, Hillar, Linda, Olli, Peet, Ülo.

Harjutus 169. Kirjuta järgnevad sõnad vihikusse tähestikulises järjekorras! Kirjuta välja need tähed, mis ei esine siin toodud sõnades algustähtedena!

Lugemik, vihik, pliiats, sulg, kummi, õun, tuba, uks, aken, joonlaud, hobune, rada, nurm, esik, oder, äke, masin, isa, ülane, öö.

Harjutus 170. Kirjuta eelnenud harjutusest välja need sõnad, milles **b, d, g** on sõna keskel või lõpus!

Harjutus 171. Loe järgnev looke läbi ja vaatle, kus on suur algustäht!

Kevadises metsas.

Ilm oli ilus. Päike paistis soojasti. Vanaisa, Enn ja Maie läksid metsa. Vanaisa tahtis teha saunavihtu. Enn otsis endale parajat kepipuud ja Maie korjas lilli. Ta tegi neist ilusa kimbu.

Äkki kuulsid nad tuttavat haukumist. „See on meie Tuksi!" hüüdis Enn. Veidi aja pärast jõudiski Tuksi nende juurde. Tal hakkas igav kodus ilma Ennu ja Maieta. Ta lippas lahtisest õueväravast välja ja jooksis lastele järele.

Kui vihad olid valmis, läksid lapsed ja vanaisa koju. Kõige ees lippas Tuksi, tema järel jooksid Enn ja Maie. Viimasena kõndis vanaisa, käes värsked vihad.

Küsimusi kordamiseks.

1. Missuguse algustähega kirjutame jutustuses esimese sõna?
2. Missuguse tähega algame lauset?
3. Missuguse algustähega kirjutame pärisnimed?

1. Pärisnimed kirjutame suure algustähega.
2. Lause algab suure tähega.
3. Pealkirja kirjutame suure algustähega.

§ 17. Täishäälikud ja kaashäälikud.

Harjutus 172. Kirjuta järgnevast harjutusest välja jämedama kirjaga trükitud tähed! Ühesugused tähed kirjuta ühele reale!

Abistagem linde!

Külmade tulekuga algab meie väikestel sulissõpradel raske aeg — külm ja toidupuudus.

Ära jää ootama kevadet! Juba nüüd ehita mõni pesakast, pane sinna karvu, lappe, sulgi, kus linnud suure pakasega võivad varju leida.

Pealkirjaks: **Täishäälikud.**

Näidis:
ü, ...
a, ...
e, e, ...
u, ...

a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü on **täishäälikud.**
Eesti keeles on 9 täishäälikut.

Harjutus 173. Kirjuta sõnu, mis algavad täishäälikuga! Sõnad vali niisuguses järjekorras:

a e i o u õ ä ö ü.

a — aed, allikas, ...

e — ema, enne, ... ,

i — isa, ... , ... ,

o — . . . . . , ... , ... ,

u — . . . . . , ... , ... ,

õ — . . . . . , ... , ... ,

ä — . . . . . , ... , ... ,

ö — . . . . . , ... , ... ,

ü — . . . . . , ... , ... ,

Õpi pähe täishäälikud järjekorras:

a e i o u õ ä ö ü!

Harjutus 174. Kirjuta järgnev palake vihikusse ja tõmba täishäälikuile joon alla!

Suplemas.

Ülo ja Märt töötasid kolhoosiaias. Lõunavaheajal läksid nad jõkke suplema. Vesi oli väga soe. Ülo ujus üle jõe. Märt alles õppis ujumist, sellepärast ta ei läinud kaldast kaugele.

Harjutus 175. Kirjuta välja jämedamalt trükitud tähed!

Pioneer.

Pioneer õpib hästi. Ta täidab hoolsasti ja täpselt õpetaja poolt antud ülesanded. Pioneer teab, et kodumaa vajab haritud inimesi, seepärast püüab ta pidevalt oma teadmisi avardada. Raamatud on tema parimad sõbrad. Pioneer täidab laitmatult õpilasreegleid.

Näidis: P, n, r, p, b. . . . . .

Väljakirjutatud tähtedega märgitakse **kaashäälikuid.**

Harjutus 176. Tõmba kaashäälikuile joon alla!

Sõdurid abistasid kolhoosi.

Nõukogude Armee üksus oli linna lähedal õppustel. Sõdurid puhkasid. Äkki läks taevas pilve.

Lähedal põllul töötasid kolhoosnikud. Vihm ähvardas takistada nende tööd.

Sõdurid ruttasid kolhoosnikutele appi ja töö lõpetati enne vihma tulekut.

Kaashäälikute nimed on:

b — be	k — ka	r — er
d — de	l — el	s — es
g — ge	m — em	š — ša
h — ha	n — en	t — te
j — jot	p — pe	v — ve

Harjutus 177. Kirjuta luuletus vihikusse ja pane kriipsu asemele täht!

Lindude kevad.

I.

Lõõritades -endas -õo,
üle -urme -õo;
-askus alla -eset -esa,
-egi -inna -esa.

Sauna -aga -asvab -aar.
Rõõmus -ästapaar
-endas -inna, -aatas -ongi:
oma jagu ongi!

Harjutus 178. Kirjuta lünkadesse puuduvad tähed!

Lindude kevad.

II.

Västri-, väi-e väle lind,
küllap tunne- si-d:
teised nii ei le-da, rä-da
ega vis-a hä-da.

Vaatad ü-es, silmil käed,
mida kuu-ed, näed?
kriiga kruuga ü-e me-e
tu-eb ku-epe-e.

Harjutus 179. Koosta järgnevas tabelis antud kaas- ja täishäälikuist sõnu ja lauseid! Pane lause lõppu sobiv märk!

Täishäälikud	Kaashäälikud
1	
E a u	**l g**
a u	**r h**
2	
Au u e	**s ll**
i a aa	**s m**
Kaashäälikud	Täishäälikud
3	
L hv b l pp	**e i i e**
l l k j b	**au e a a**

Näidis: Elagu rahu!

§ 18. Pikk täishäälik.

Harjutus 180. Kirjuta välja jämedamalt trükitud täishäälikud!

Öömajal.

Oli õhtu, lähenes **öö.** Äkki nägi kaldapääsuke: **liival jooksis** temast **mööda** väike **pruunikas** linnuke, must kaelaside kaelas. Kaldapääsuke **rõõmustas** ja küsis: „Palun **ütelge**, kuidas ma koju **saaksin**?“

„Kust sa pärit oled?“ küsis **pruunikas** lind.

„Ei tea,“ vastas kaldapääsuke.

„**Siis** on sul raske oma maja leida,“ arvas linnuke. „Varsti **loojub** päike. **Jää** minu **juurde ööbima**. Mind nimetatakse **rüüdaks**. Maja on mul **siinsamas**.“

Rüüt jooksis paar sammu **ee**male ja näitas nokaga **lii**vale. **Noogutas** korraks pead, **õõ**tsus **pee**nikestel jalgadel ja lausus:

„**Siin** ta ongi, mu maja. Astu sisse!“

N ä i d i s:

öö, ää, ii, ...

Neid häälikuid hääldame sõnas pikalt.

Need on **pikad täishäälikud.**

Harjutus 181. Loe järgnevaid sõnapaare ja rõhuta hääldamisel lühikest ja pikka täishäälikut!

	padi	— paadi (äär)
	kali	— kaalikas
	kana	— kaane (all)
	seni	— seene
	redel	— Reedal (tütarlapsel)
	kesa	— keeleõpik
	kisa	— kiisu
	visa	— viisil
	koli	— kooli
	oli	— hoolega
	koda	— hoone
	õde	— õõnes
	hõbe	— hõõrub
(puu)	võra	— võõras
	ära	— äärel
	väga	— vääriti
	väli	— hääle
	köha	— ööbik
	küna	— küünal

Harjutus 182. Aseta lünka lühike või pikk täishäälik!

I.

1. **a** K-na munes muna.
   K-likas kasvab peenral.
2. **e** K-na tibuke nokkis tangu.
   Ema käskis k-lla üles k-rata.
3. **i** K-su näugus.
   K-sa kostis kaugele.

4. **o** K-lisime uude ilusasse majja.
K-li juures on suur mänguväljak.
5. **u** K-ri M-ri on hoovis.
M-ri läks k-ri taha.

II.

1. **õ** Puu on seest -nes.
Õel on h-bes-lg.
2. **ä** Ants meisterdas endale k-ru.
Poisid suplesid jõek-rus.
3. **ö** Lapsel kadus k-ha.
-bik laulab kevadel.
4. **ü** Tõuse -les!
K-likud on puuris.

k ü ü l i k — kodujänes.

Harjutus 183. Täida lüngad sulgudes toodud pikkade täishäälikutega (ühes lauses üks ja sama täishäälik)!

1. J—n h—ras h—mri. (aa)
2. M—li k—ras t—lt kõrvale. (ee)
3. M—li õmbles s—dn—diga. (ii)
4. Olle —tab s—ja k—ki. (oo)
5. Urve sai —e k—e. (uu)
6. Muri p—nutab p—sas. (õõ)
7. Ära j— j—le istuma! (ää)
8. Pane v— v—le ja mine t—le! (öö)
9. Ülle p—dis m—ri alt k—liku. (üü)

Harjutus 184. Kirjuta sõnu pika täishäälikuga!
N ä i d i s:

Pikk täishäälik.

Jooksis, see, viis, ...

Pikk täishäälik kirjutatakse **kahe tähega.**

Harjutus 185. Kirjuta välja sõnad, milles on pikad täishäälikud! Kriipsuta alla pikad täishäälikud!

Pioneerid kogusid seemneid.

Kooli mänguväljaku ääres kasvab palju läätspuupõõsaid. Nende seemned valmivad suvel. Pioneerid otsustasid koguda seemneid ja neid saata kommunismi suurehitustele. Asuti jälgima, millal kaunad hakkavad kolletama ja seemnekestad pruunistuvad. Möödus paar nädalat ootamist ja uurimist. Siis märkasid pioneerid ühel päeval, et mõned kaunad avanesid iseenesest. Nüüd oli õige aeg asuda seemnete kogumisele. Vanemad pioneerid juhtisid tööd.

Möödusid töörikkad huvitavad päevad. Kooli alguseks oli kogutud mitu kilogrammi läätspuuseemneid.

§ 19. Ülipikk täishäälik.

Harjutus 186. Loe lauseid ja häälda õigesti!

I.

1. Kooliõpilasi on palju.
   Läksime kooli.
2. Pesu kuivab tuule käes.
   Kalurid ei kartnud tugevaid tuuli.
3. Õppisime selgeks uue viisi.
   Rõõmsaid lauluviise kostab klassist.
4. Saalis on õpilasi.
   Õpilased läksid saali.
5. Ema keedab suppi.
   Ema hakkas suppi keetma.

II.

1. Söögi ajal ära kõnele!
   Vanaema valmistas sööki.
2. Jõe ääres kasvab paju.
   Pioneerid jõudsid jõe äärde.
3. Sööda tibukesi!
   Vaja tibusid sööta.

4. Püüame kalu.
Poisid läksid kalu **püüdma**.

Kirjas on pikk ja ülipikk täishäälik mõlemad kahekordse tähega.

Hääldamisel on ülipikk täishäälik pikem kui pikk täishäälik.

Lühike, pikk ja ülipikk täishäälik sõnades.

Harjutus 187. Loe õigesti!

Kala	—	kaalul	—	kaaluda
kera	—	keerata	—	keerama
visa	—	selle viisi	—	seda viisi
kolima	—	selle kooli	—	seda kooli
kuri	—	selle kuuri	—	seda kuuri
hõbe	—	on hõõrutud	—	ta hõõrus
käru	—	selle kääru	—	seda kääru
köha	—	ööbik	—	ööbida
küna	—	selle küüni	—	seda küüni

§ 20. Kaksiktäishäälik.

Harjutus 188. Kirjuta välja jämedamalt trükitud tähed!

Heinamaal.

Päike paistis otse pea kohal. Jõe ääres heinamaal võeti loogu. Laine ja Aili jäid kaldale seisatama. „Kui oleks aega, võiks minna suplema," ütles Laine, „vesi on väga soe." — „Praegu küll pole aega," vastas Aili. „Ma tean, et pole aega, sest võib tulla äikest veel enne lõunat," ütles Laine.

Peale lõunat, kui teised heinalised puhkasid, suplesid Aili ja Laine jões.

Jämedama kirjaga trükitud kõrvuti olevad täishäälikud on **kaksiktäishäälikud.**

Näidis:

Kaksiktäishäälikud.

ei, äi, ai, ...

Kaksiktäishäälikuis kirjutatakse kumbki häälik ühe tähega.

Harjutus 189. Kirjuta laused vihikusse ja kriipsuta alla kaksiktäishäälikud!

Pealkirjaks: **Kaksiktäishäälikud.**

Kooliaias tehti igasuguseid katseid. Võeti mitmesuguseid taimi ja lasti osale neist paista päikest kogu päeva, teisele osale aga ainult kella 7 kuni kella 19-ni.

Harjutus 190. Kirjuta luuletus vihikusse ja tõmba pikkadele täishäälikutele joon alla!

Rukkipõld.

Suvesoojas, päikses, tuulis,
rukkipõld läks kullapruuniks.
Nii kui laineid kannab meri
õõtsus, voogas ruugeid teri.
Kiidab noor ja kiidab taat —
vaat kus tänavu on saak!

Harjutus 191. Kirjuta sõnu pika täishäälikuga!

N ä i d i s: **Pikk täishäälik.**

Kolhoos, maa, rõõmus, ...

Harjutus 192. Kirjuta järgnev luuletus vihikusse ja tõmba pikkadele täishäälikutele üks joon, kaksiktäishäälikutele aga kaks joont alla!

Võitlus.

Kehvad töötasid, kuid teised
kasu enesele said.
Mõisnik, vabrikant ja keiser
võtsid vara, mõõtsid maid . . .

Saadi aru, et ei taevast
abi saa, vaid enda käest.

Ainult võitlus päästab vaevast,
võitlus kõigest jõust ja väest.

Harjutus 193. Kirjuta järgnev luuletus vihikusse ja tõmba pikkadele täishäälikutele üks joon alla, kaksiktäishäälikuile aga kaks joont!

Nõukogude Armee paraadil.

Portreedega on kaunistatud majad,
meist mööda veereb lipuehtes tramm,
ja valjuhääldajatest marsse kajab,
et meilgi tugevamaks muutub samm.

Kuid taevas tiirleb uhkeid teraslinde,
on nende valvata me maad ja veed.
Ning meie mõistame: ükskõik mis rindel
maailmas pole võimsamat armeed.

§ 21. Silp ja silbitamine.

Harjutus 194. Loe Aadu ja Juku sõnad osade (silpide) kaupa!

Jõe ääres.

Aadu ja Juku olid teine teisel pool jõge. Aadu hüüdis Jukule: „Juku! Läheme täna lõunaajal jõkke ujuma!“ Juku ei saanud aru ja vastas: „Mis sa räägid? Kõnele valjemini!“ Aadu ei saanud Jukust aru. Ta mõtles veidi ja hääldas siis sõnu väikeste osade kaupa: „Ju-ku! Lä-he-me tä-na lõu-na-a-jal jõk-ke u-ju-ma!“ Nüüd sai Juku Aadu sõnadest selgesti aru ja vastas: „Jah, tu-len! Oo-ta mind kel-la poo-le ka-he a-jal jõe ää-res!“

Silpi hääldame ühe hingamistõukega.

Harjutus 195. Lugege kooris „Lõkkeõhtu“.

Lõkkeõhtu.

O li vaik ne õh tu,
u du jär ve veel.
Sä de meid viis õh ku
lõk ke lee gi keel.

Meel div o li ving ki,
käi või suit su all.
Tu le juur de rin gi
is tus las te salk.

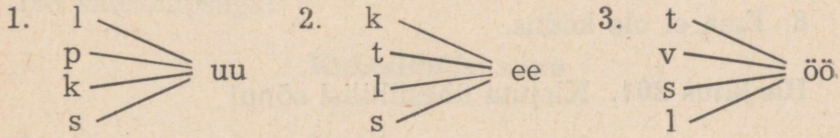
Kee gi dek la mee ris:
„A va rad meil teed . . .“
Noo red pi o nee rid
o lid lap sed need.

Kõ nel di, et ra hu
kait seb pi o neer.
Kuu ees na gu ka hur
läi kis pil ve veer.

Harjutus 196. Kirjuta luuletus „Lõkkeõhtu“ vihikusse ja eralda silbid püstkriipsuga!

Ühesilbilised sõnad.

Harjutus 197. Kirjuta ühesilbilisi sõnu!

Pikk täishäälik ühesilbilise sõna lõpus.

Harjutus 198. Kirjuta lauseist välja sõnad, millel on lõpus pikk täishäälik!

Maa on viljakas. Tee on porine. Kammil murdus pii. Kolhoosnikud kuivendasid soo. Olen truu oma Nõukogude Kodumaale. Jää sulab kevadel. Ära jää kooli hiljaks! Söö kähku oma eine! Püü istub pesal.

Harjutus 199. Aseta sõna lõppu puuduv pikk täishäälik! Need leiad altpoolt.

Pikk täishäälik sõna lõpus.

1. S— — poiss ei s— — ülesandest aru.
2. P— — murdus keskelt pooleks.
3. S— — polnud tõesti minu s— — !
4. V— — asjad kappi!
5. J— — on libe.

1. ee, aa; 2. uu; 3. ee, üü; 4. ii; 5. ää.

Kaksiktäishäälik sõna lõpus.

Harjutus 200. Kirjuta lauseist välja sõnad, millel on lõpus kaksiktäishäälik!

1. Sai on laual.
2. Või on tassi peal.
3. Ema tõi toidu lauale.
4. Tuul lõi värava lahti.
5. Koi armastab umbset õhku.
6. Ai, ai, valus on!
7. Oi, kui ilus lill!
8. Ema ei ole kodus.

Harjutus 201. Kirjuta ühesilbilisi sõnu!

Ühesilbilisi sõnu.

1. p, k, l, v + aas
2. m, s, v, k + aal
3. t, p, k, s, r, h + ool
4. l, r, t, h + aud

Harjutus 202. Kirjuta ühesilbilisi sõnu!

Ühesilbilisi sõnu.

1. k, t, p → ass

2. k, tr, s, l → epp

Harjutus 203. Täienda laused alltoodud ühesilbiliste sõnadega! Need kriipsuta alla!

1. . . . . pandi uksele ette.
2. . . . . ripub nööril.
3. . . . . ei seisa hästi jalas.
4. . . . . teeb halva kirja.
5. . . . . seisab kuudi ees.

(halb sulg / suur koer / uus lukk / pikk king / must sukk)

Kahesilbilised sõnad.

Harjutus 204. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Lahuta silbid sidekriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

1. ka, kõ, kü → la

2. tä, va, ka, sõ, si → na

3. ra, ko, sõ, hä, sü, o → da

Näidis: Ka-la, . . .

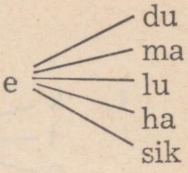
Harjutus 205. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Esimene silp on ühetäheline. Lahuta see sõnast püstkriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

1.

2.

N ä i d i s: I|sa, i|me, ...

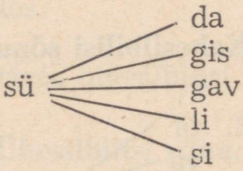
Harjutus 206. Kirjuta järgnev pala vihikusse ja silbita sidekriipsuga!

Kodus.

Voo-di sei-sab sei-na ää-res. Hai-ge Vir-ve la-mab voo-dis. Väi-ke Vel-lo män-gib voo-di kõr-val vai-bal.

Harjutus 207. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Silbid lahuta sidekriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

Harjutus 208. Loe ja vaatle, kuidas on silbitatud järgmised sõnad!

An-na, kan-na, hom-me, hom-mik, kül-la, kel-la, ker-ra, vur-ri, kas-si, kaus-si, kep-pi, kap-pi, vet-te, et-te, jõk-ke, kuk-ke.

Sõnades, kus on keskel kk, ll, mm, nn, pp, rr, ss, tt jääb silbitamisel teine täht teise silpi.

Harjutus 209. Kirjuta järgnev pala vihikusse ja silbita sidekriipsuga!

Lõunal.

Ai-no tu-li koo-list. Väi-ke El-li oo-tas te-da ju-ba uk-sel. Rut-tu jook-sid lap-sed tup-pa. Lau-al au-ras pu-der val-ges kau-sis. Pe-re is-tus söö-ma.

Harjutus 210. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Eralda silbid sidekriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

1. an, kan, sin, lin, vin + na
2. kal, tal, al + la
3. hak, lak, lük + ka

Harjutus 211. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Viimane silp on ühetäheline. Eralda see sõnast püstkriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

1. tei, mei, Mai, rii, oi + e
2. tuu, vii, süü, müü, lüü + a

Näidis: Tei|e, . . .

Harjutus 212. Kirjuta kahesilbilisi sõnu! Silbid eralda sidekriipsuga!

Kahesilbilisi sõnu.

1. häs, käs, las, an, kan + ti
2. vars, sups, kraps, sulps + ti

Harjutus 213. Silbita sidekriipsuga kahesilbilisi sõnu!

Tiina.

Väike Tiina läheb kooli. Tänav on libe. Auto sõidab mööda teed. Tiina ootab, kuni auto möödub.

Harjutus 214. Silbita sõnad järgnevas palakeses! Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga!

Anni.

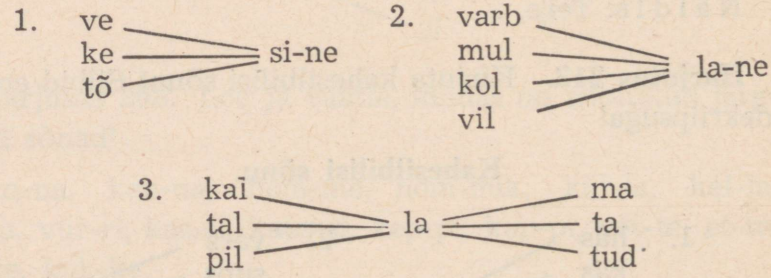
Aia ääres oli peenar. Peenral kasvas lilli. Meie väike Anni vaatles lilli. Ta murdis ühe suure õie ja viis selle oma õele. Õde tänas Annit.

Kolme- ja mitmesilbilised sõnad.

Sügisel pääsukesed kogunevad parvedesse. Nad istuvad majakatustel ja telefonitraatidel. Korraga hakkavad nad vidistama nagu vaidleksid millegi üle.

Kolmesilbilised sõnad.

Harjutus 215. Kirjuta kolmesilbilisi sõnu! Silbid eralda sidekriipsuga!

Harjutus 216. Kirjuta järgnevad read vihikusse ja silbita sidekriipsuga!

Kuku, kuku, käokene!

Kuku, kuku, käokene!
helgi, hella linnukene!
Kägu kukub karjasele,
laulab lapsehoidijale!

Harjutus 217. Silbita sidekriipsuga kahe- ja kolmesilbilisi sõnu! Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga!

Pioneeride laul.

Lapsi armastab Stalin ja kindel
nagu teras saab meist iga mees.
Igas töös, igal alal ja rindel
seisab Stalin me silmade ees.

Harjutus 218. Silbita sõnad järgnevas luuletuses! Ühetäheline silp eralda püstkriipsuga!

Pioneeride laul.

Pioneerid me oleme julged
ja lõbus on ikka me meel.
Töös, õpinguis edasi kulgeb
me leninlik nooruse tee.

Ja matkadel alati helab
me rindades õnnelik viis.
Suur Stalin me südameis elab,
meid kaunisse homsesse viib.

Harjutus 219. Koosta tabelis toodud silpidest sõnu!

Silpidest sõnu.

1.

Öö-	lau-
lab	bik

2.

tõt- li	koo- no	Väi- tas

3.

Ka- nes	suu- na	mu- re	mu- na

Harjutus 220. Kirjuta puuduv silp!

Noorte laul.

O— kätes tu—vikku,
ko— saa— hoi—me.
Mu—hal— mine—kust
val—se viib noor— tee.
Sü— kinni ko— mul—,
ra—hele päik—e kullast,
silmis sä—lemas ind,
ehi—me, ko—, sind.

Harjutus 221. Kirjuta puuduv silp!

Talviseid töid kolhoosis.

I.

Tal— on kolhoo— pal— tööd: vaja ma—naid, atru, äkkeid ja vank— paran—da. Vaja ke—diseks külviks val—tuda, viljasee— pu—tada.

II.

Terveks talveks vaja puid val—tada. Va— ehi—palke saa—da ja neid met— väl— ve—da. Ke—deks peab kõik va— ole—, et töös mitte ta—tust ei tuleks.

§ 22. Sõnade poolitamine uuele reale viimise puhul.

Poolitamise reeglid.

1. Sõnu poolitame silpide vahekohtadest.

Näidis: Mei-le too-di uu-si raa-ma-tuid.
Ai-as kas-vab saa-ri ja vaht-raid.

2. Liitsõnu poolitame sõnade liitmise kohast.

Näidis: Kolhoosnikud alustasid uue karja-lauda ja silo-torni ehitamist.

3. Ühetähelist silpi ei lahutata sõnast.

Näidis: Mei/e e/ma os-tis uu/e luu/a.

Harjutus 222. Kuidas poolitad sõna, kui on tarvis viia uuele reale:

matemaatika, eesti keel, laulmine, tööõpetus, kehaline kasvatus, joonistamine, kirjatehnika?

(Kui võimalik, poolita mitmeti!)

Sõnade poolitamine üleviimisel.

Näidis:

Mate-	Matemaa-
maatika	tika
ees-	
ti keel	
. . . . .	

Harjutus 223. Poolita liitsõnu, nagu viiksid teisele reale!

1. Noore kasemetsa ääres seisab kahekorruseline telliskivikatusega koolimaja.
2. Kooliõues mängib salk nooremate klasside pioneere kärarikast kullimängu.
3. Kõrgekasvuline heledajuukseline vanempioneerijuht kuulab naeratades pioneeride omavahelist jutuajamist.

Harjutus 224. Kirjuta luuletus vihikusse ja märgi püstkriipsuga kõik poolitamisvõimalused!

Lõkke ääres.

Jõeäärsel väljakul
teeme öösel lõkketuld;
üles sinkja taeva poole
lendleb sädemete kuld.

Ümberringi vaikne öö,
ülal kiirgab tähevöö.
Kuu näib langend alla vette,
teda püüda kerge töö.

§ 23. Sõnade lühendamine.

Meie klassi uksel on silt: II kl. See tähendab: teine klass.

Sõna „klass" kirjutatakse lühendatult „kl.".

Meie klassijuhatajaks on õpetaja Veersalu. Seltsimees Veersalu õpetab meile eesti keelt. (Õp. Veersalu, sm. Veersalu.)

Vaatle lühendeid!

kl. — klass
õp. — õpetaja
sm. — seltsimees
a. — aasta
aadr. — aadress
nr. — number
lk. — lehekülg
pk. — postkast
min. — minut
t. — tund; tänav
rbl. — rubla
kop. — kopik
jne. — ja nii edasi
jt. — ja teised
jm. — ja muud
näit. — näiteks

Samu lühendeid tarvitatakse ka siis, kui sõna on mõnes teises käändes, näit.: aastal, aastat, minutit, kopikat jne.

NSVL — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
ENSV — Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

Suurte algustähtedega kirjutatud sõnad lühendame suurte tähtedega.

Harjutus 225. Kirjuta vihikusse järgmised sõnad koos lühenditega!

Lühendeid matemaatikast.

Kilomeeter	— km	kilogramm	— kg
meeter	— m	gramm	— gr
sentimeeter	— cm	hektar	— ha
millimeeter	— mm		

Lühenditel **km, m, cm, mm, kg, gr, ha** pole lõpus punkti.

Harjutus 226. Kirjuta sulgudes seisvate sõnade asemele lühendid!

Lühendeid.

Raamat maksab 2 (rubla) 50 (kopikat). Vaateaknal on raamatuid, pilte, kirjutustarbeid (ja muud). Aia (tänavas), maja (number) 12.

Nädalapäevade lühendid.

Esmasp. — esmaspäev
teisip. — teisipäev
kolmap. — kolmapäev
neljap. — neljapäev

reede (ei saa lühendada) — reede
laup. — laupäev
pühap. — pühapäev

Kuude lühendid.

Jaan. — jaanuar
veebr. — veebruar
märts (ei saa lühendada) — märts
apr. — aprill
mai (ei saa lühendada) — mai
juuni (ei saa lühendada) — juuni
juuli (ei saa lühendada) — juuli
aug. — august
sept. — september
okt. — oktoober
nov. — november
dets. — detsember

Samu lühendeid tarvitatakse ka teistes käänetes, näit.: pühapäeval, jaanuaril, detsembril jne.

Harjutus 227. Kirjuta sulgudes seisvate sõnade asemele lühendid!

Lühendeid.

(Esmaspäeval) ja (teisipäeval) on meil laulmise tund. (Teisipäeval) ja reedel on joonistamine. (Kolmapäeval) ja (laupäeval) on tööõpetus. (Pühapäev) on vaba päev.

Harjutus 228. Kirjuta allakriipsutatud sõnade asemele lühendid!

Poes.

Andu käis poes. Ta tõi leiba, piima ja suhkrut. Leib maksis 3 rubla 40 kopikat, piim maksis 2 rubla 42 kopikat ja suhkur maksis 11 rubla 80 kopikat. Andu sai 20 rublast tagasi 2 rubla 38 kopikat.

Harjutus 229. Kirjuta allakriipsutatud lühendi asemele terve sõna!

Andu koolis.

Andu on II kl. Esmasp. on tal neli tundi. Õp. sm. Rebane andis eesti keele tunnis lugeda pala 1. osa ja kirjutada harjutuse nr. 42. Andul kulus tööks aega 25 min.

Eesnimede lühendid.

Näiteid.

Mall Mägi — M. Mägi.
Ilmar Voore — I. Voore.
Juhan Tamm — J. Tamm.

Harjutus 230. Kirjuta oma klassi õpilaste nimestik lühendatud eesnimedega! (Alga esimesest pingist!)

Pealkirjaks: **Meie klassi õpilased.**

§ 24. Kuupäevade kirjutamine.

Mall on sündinud 31. juulil 1942. aastal. 1. septembril 1949. aastal ta tuli kooli esimesse klassi. 19. mail 1950. aastal lõpetas Mall esimese klassi. Nüüd on ta teise klassi õpilane.

Harjutus 231. Kirjuta eelnev pala ja tarvita lühendeid järgmiste sõnade asemel: september, aasta, klass!

Kuupäevi võime kirjutada ka nii:
Mall tuli kooli 1. 9. 1948. Mall sündis 31. 7. 1941.

Harjutus 232. Kirjuta järgnevad laused vihikusse ja tarvita lühendeid:

Lühendite tarvitamine.

Vladimir Iljitš Lenin sündis 22. aprillil 1870. aastal ja suri 21. jaanuaril 1924. aastal.

Seltsimees Stalin sündis 21. detsembril 1879. aastal.

Nõukogude Armee vabastas Tallinna 22. septembril 1944. aastal.

Töötav rahvas kukutas Eesti kodanliku valitsuse 21. juunil 1940. aastal.

Harjutus 233. Kirjuta järgnevais lauseis kuunimed sõnadega!

Kuupäevad.

Nõukogude Armee päev on 23. 2.
Kevad algab 21. 3.
Täna on . . . . . (vastav kuupäev).

§ 25. Lühike ja pikk kaashäälik sõna lõpus.

Harjutus 234. Häälda hoolikalt ja kirjuta:

Lühike täishäälik, kaashäälik kahe tähega	**Pikk täishäälik, kaashäälik ühe tähega**
Sepp parandab atra.	**Seep** on riiulil.
Kell on seinal.	**Keel** on suus.
Kass püüab hiiri.	**Kaas** on katki.
Lukk on ukse ees.	**Luuk** avati.
Konn krooksub.	Koera **koon** on külm.
Latt murdus.	**Laat** lõppes.

K o o n — koera nina.

Harjutus 235. Kirjuta sõna lõppu **ll** või **l**!

Kas **l** või **ll**?

ke—	kee—
ku—	kuu—
hu—	huu—
sa—	saa—

Harjutus 236. Kirjuta puuduvad tähed **l** või **ll**!

Kas **l** või **ll**?

Ke— on seinal. Ku— viis meie valge tibu. Kuu— tabas vaenlast. Huu— on haige. Too— on laua ees. Eesti kee— on minu emakee—.

Harjutus 237. Kirjuta sõna lõppu **ss** või **s**!

Kas **s** või **ss**?

ka—	kaa—
to—	too—
lo—	loo—
pa—	paa—

Harjutus 238.

Kas **s** või **ss**?

Ka— hüppas lauale. Laual on tühi ta—. La— on väike vaat. Raamatule pandi uus kaa—. Laa— on suur mets.

Harjutus 239.

Kas **p** või **pp**?

se—	see—
ke—	kee—
va—	vaa—

Harjutus 240.

p või **pp**?

Nõukogude Liidu va— — ripub seinal. Se— — töötab sepikojas. Ke— — on nurgas. Vaa— on pragunenud. Augu ette pandi to— —. See— vahutab hästi. Kee— on käisteta mantel.

Harjutus 241.

Kas **k** või **kk**?

ko—	koo—
pi—	pii—
lu—	luu—
ha—	haa—

Harjutus 242.

Kas **k** või **kk**?

Koo— maitseb hästi. Väljakaevamisel leiti pi— — pii—. Ko— — valmistab sööki. Luu— on lahti. Lu— — on rikkis. Haa— on kõver. Ha— — tegi pesa varemeisse.

Harjutus 243.

Kas **t** või **tt**?

ru—	ruu—
ju—	juu—
nu—	nuu—

Harjutus 244.

Kas **t** või **tt**?

Raamatus on huvitav ju— —. Tühi ko— — ei seisa püsti. Akna ruu— läks katki. Meil on tööga suur ru— —. Lapse nu— — vaikis äkki.

Harjutus 245. Loe ja võrdle harjutuses jämedama kirjaga trükitud sõnu!

I.

Kellel on aega!
Minul pole aega.
Kas **sinul** on nuga?
Temal vist on nuga.
Sellel poisil on pall.
Tollel lapsel on juturaamat.

II.

Lühendatud sõnad.

Kel on aega?
Mul pole aega.
Kas **sul** on nuga?

Tal vist on nuga.
Sel poisil on pall.
Tol lapsel on juturaamat.

Harjutus 246. Loe sõnapaare ja vaatle nende õigekirja!

Minul	—	**mul**
sinul	—	**sul**
temal	—	**tal**
kellel	—	**kel**
sellel	—	**sel**

Harjutus 247. Loe sõnapaare ja häälda neid õigesti!

Mul	—	mull
tal	—	tall
sel	—	sell
kel	—	kell
on	—	onn
kas	—	kass
kus	—	kuss

Harjutus 248. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõna asemele vastav lühem sõna!

1. **Minul** õnnestus tänane klassitöö.
2. Kuidas läks **sinul**?
3. **Temal** on ilus käekiri.
4. **Kellel** on nuga kaasas?
5. **Sellel** õpilasel on tunnistusel kõik viied.

Harjutus 249. Kirjuta **kellel, sellel, sinul, minul, temal, tollel** asemele lühendatud sõnad **kel, sel, sul, mul, tal, tol!**

Lühendatud sõnad.

(Kellel) janu, (sellel) jalad. Kas (sinul) on aega täna meile tulla? Täna (minul) pole aega. See töö õnnestus

(temal). (Sellel) õpilasel siin on käsipall, (tollel) aga jalgpall.

Harjutus 250. Kirjuta puuduv **l** ja kriipsuta alla!

Ke— on töö valmis? Su— on siin paar viga. Mu— pole ülesanne täiesti selge. Ta— unus see asi koguni. Se— ööl sadas vihma. To— pihlakal seal aianurgas on palju marju.

Harjutus 251. Kirjuta joone asemele üks või kaks tähte ja kriipsuta need alla!

Kaashäälik sõna lõpus ühe või kahe tähega.

Ke— teie seast on käeke——? Kus on vanaisa ke——? Se— loo— on palju lõbusat. Toompea lo—— Tallinnas seisab kõrgel künkal. Taastama tähendab taa— ehitama. Ta—— on tühi.

Harjutus 252. Aseta sõna lõppu vajaduse järgi ühe või kahekordne täht!

1. (l) Mu— on se— õppeaastal head hinded.
2. (s) Ka— ka— on toas?
3. (s) Ku— on meie ka—?
4. (l) Ta— on uus ke—.
5. (l) Ta— määgib.
6. (s) „Ku—, ku—," ütles ema lapsele.
7. (l) Su— on ilus seebimu—.
8. (n) O— o— vilets majake.

§ 26. Lühike ja pikk täishäälik sõna lõpus.

Harjutus 253. Loe ja rõhuta sõnu lauses õigesti!

Mina lugesin selle raamatu läbi.
Mida **sina** praegu loed?
Tema ei näinud seda filmi.
Meie kavatsesime seda näidendit mängida.
Teie puhake nüüd.
See on **minu** raamat.
Sinu sõber on ka **minu** hea sõber.

Ma pole seda raamatut veel **lugenud.**
Mida sa praegu **loed**?
Ta pole seda filmi **näinud.**
Me kavatseme seda näidendit veel **harjutada.**
Millal te **puhkate**?
Vaata mu uut **raamatut**!
Su sõber **meeldib** mulle.

Mina, sina, tema, meie, teie, minu, sinu — esinevad lauses rõhutatult.

Lühendatud ma, sa, ta, me, te, mu, su — on ilma rõhuta.

Harjutus 254. Kirjuta jämedama kirjaga trükitud sõnade **minu, mina, sina, teie, meie, tema, sinu** asemele lühendatud **mu, ma, sa, te, ta, su!**

1. **Minu** vanemad hoolitsevad minu eest väga hästi.
2. **Mina** olen neile nende hoolitsuse eest tänulik.
3. **Sinu** töö anti minu kätte, kui **sina** haige olid.
4. **Tema** tuli täna minu poole.
5. **Meie** mõlemad lugesime seda raamatut.
6. Mis **teie** teete kodus vabal ajal?

Harjutus 255. Kirjuta sõnade meie, minu, mina, sina, sinu, tema, teie asemele me, mu, ma, sa, su, ta, te.

Lühendeid.

1. Nõukogude Liit on **meie** kodumaa.
2. **Minu** sünnilinn on Tallinn.
3. **Mina** olin suvel pioneerilaagris.
4. Kas see on **sinu** õde?
5. **Tema** on meie salga eeskujulik pioneer.
6. Kas **teie** lugesite **meie** uut seinalehte?
7. Millal **sina** lähed raamatukogusse?

Harjutus 256. Kirjuta puuduv täishäälik ja kriipsuta see alla!

Kas kirjutada täishäälik sõna lõpus ühe või kahe tähega?

Ma— haljendab. M— istun pingil. Ta on m— parim sõber. Keegi m—— ei ole nii hea kui m— armas emake. M— võime laulda ja naerda kui lapsed. Isa võttis mesipuust kõik m—— välja. T— leiate selle t—— juhatuse järgi. T—— aurab kannus.

Harjutus 257. Märgi puuduvad täishäälikud kas ühe või kahe tähega ja kriipsuta need alla!

Täishäälik ühesilbilise sõna lõpus.

1. M—— on märg.
2. Isa ei s—— linna minna.
3. M— ei s—— ülesandest aru.

4. Kas t— käite selle t— — jala?
5. S— — t— — on väga hea.
6. M— vihik on täis.
7. Keegi m— — ei teadnud seda.

Näidis: 1. Maa on märg.

Harjutus 258. Kirjuta puuduv täht (**a** või **e**)!

Meie riik.

J— läbi aasta, päeval-ööl,
m— rahvas tehastes on tööl.
M— riik on töökas, jõukas maa,
j— veelgi rikkamaks t— saab.

Harjutus 259. Koosta lauseid sõnadega **ja, ka, ju!**

Harjutus 260. Kirjuta järgnevatest lausetest välja need sõnad, milles esineb **j**! Kirjuta see ja temale järgnev täht värviliselt!

Pealkirjaks:

Sõnu, milles on j.

1. Seltsimees Stalin on meie võitude innustaja ja organiseerija. 2. Rahuarmastajail jätkub jõudu rahu kaitseda. 3. A. Puškin oli vene suur luuletaja. 4. Bolševiku kolhoosi põldudel nägime kündjaid ja külvajaid. 5. Kõige soojem oli vesi ojades ja järvedes juulikuus. 6. Jänes jooksis metsa. 7. Mere kohal keerles kajakaid. 8. Kes teist julgeb üle Emajõe ujuda?

J esineb ainult sõna või silbi alguses, mitte kunagi aga lõpus.

Harjutus 261. Loe ja häälda sõnad **aia** ja **aja** õigesti!

Maia kitsed.

Maja kõrval on aed ja aia taga lepik. Maia ajab täna kitsed lepikusse. Aga kitsedele ei meeldi lepikus. Nad ajavad sõrad vastu ega liigu paigast. Nad tahavad aias olla, kus on hein magusam. Aga Maia kutsub Heino appi kitsi ajama. Kahekesi ajavad nad kitsed aiast kaugemale. Kuni lõunani on kitsed lepikus karjas. Nad määgivad ja ajavad pead maja poole, kus väle Maia talitab kogu aja õues ja aias. Alles lõunaks ajab Maia kitsed lauta.

Harjutus 262. Loe ja häälda õigesti sõnad **majas** ja **maias.**

Maias tütarlaps.

Meie majas elab väike tüdruk. Ta nimi on Mai. Tema ema hüüab teda „maias Mai". Mai on tõesti väga maias. Kui ema tuleb poest, siis Mai küsib kohe: „Kus on kompvekid?" — „Ära ole nii maias, Maieke," vastab ema. „Siin on sulle kolm ilusat õuna. Need on maitsvamad kui kompvekid."

Teist nii maiast last meie majas ei leidu.

Harjutus 263. Kirjuta puuduv **i** või **j**!

Laul mesilastest.

A—as vä—kses ma—as
tuhat sum—nat.
Ümberr—ng— ka—ab
rõõmsat kum—nat.

V—rk —a väle pere
elab ma—a sees.
Pa—stab pä—ke ere,
tööl ne—st —ga mees.

§ 27. F, š, z, ž.

Harjutus 264. Loe ja häälda õigesti!

1. Fedja, Fjodor, Feliks.
2. Šura, Saša, Miša.
3. Zoja, Ziina, Kuzma.
4. Serjoža, Ženja, Žoržik.

Harjutus 265. Loe ja häälda õigesti! Kirjuta nimed välja!

1. Serjoža ronis juhiruumist välja.
2. Zoja isa sõidab uuel „Zis'il".
3. Nadežda Tšumakova töötab kolmel teljel.
4. Õpilased vaatasid filmi „Tšapajev".
5. Ženja kõneles telefoniga.
6. Žoržiku isa töötab telegrafistina.

Harjutus 266. Loe ja kirjuta!

Suure Isamaasõja kangelased.

1. Zoja Kosmodemjanskaja ja Liza Tšaikina andsid oma elu Kodumaa vabaduse eest.
2. Oleg Koševoi oli Krasnodoni Noorte Kaardiväelaste juhte.
3. Kostja Kravtšuk päästis Suures Isamaasõjas kaks lahingulippu.
4. Pavlik Morozov oli sangarlik pioneer-patrioot.

§ 28. Kordamist lauseõpetusest ja kirjavahemärkidest.

Harjutus 267. Koosta antud sõnadest õigeid lauseid! Lause alusta suure tähega ja lause lõppu pane punkt!

Kirvega	püütakse	maad
võrguga	raiutakse	sukka
adraga	niidetakse	kalu
vikatiga	küntakse	lauda
labidaga	nõelutakse	maja
nõelaga	kaevatakse	heina
höövliga	värvitakse	puid
pintsliga	hööveldatakse	põldu

Näidis: **Kirvega** raiutakse puid.

Harjutus 268. Täienda järgnevaid lauseid!

Mida näeme metsas.

Valgetüveline . . . . kasvab sirge . . . . kõrval. Veidi eemal on käharate okstega . . . . ja igivana . . . . Haraline . . . . ja värisevate lehtedega . . . . kõigutavad oma latvu tuules.

Kändude ümber punetavad . . . . Selge, vulisev . . . . voolab jõe poole.

Harjutus 269. Kirjuta lühilausetega, kuidas sa abistad oma vanemaid!

Alusta nii:

Abistan vanemaid (isa, ema).

Ma pühin tube.
Ma toon puid tuppa.
Hoian väikest venda.

Harjutus 270. Lõpeta laused!

Mida teevad?

Õpilased . . . . . .
Linnud . . . . . .
Lapsed . . . . . .
Lennukid . . . . . .
Pardid . . . . . .
Hiired . . . . . .
Kanad . . . . . .
Lilled . . . . . .

Harjutus 271. Kirjuta lühilausetega, millest sa näed, et on kevad!

Alusta nii:

Kevad.

Puudel on pungad. Nägin liblikat. . . . . .

Harjutus 272. Koosta kirjalikult lauseid selle kohta, mida teeb õpilane koolis, kasutades järgmisi sõnu:

lugema, kirjutama, võimlema, jooksma, õppima, vastama, küsima, mängima, laulma, võtma, tooma, andma!

Alusta nii:

Mida teeb õpilane koolis.

Õpilane loeb hästi.

Harjutus 273. Pane lünka sobiv sõna!

Kellega? Millega?

Traktorist kündis . . . . . .
Pioneer kõneles . . . . . .
Me kirjutasime . . . . . .
Kolhoosnik niitis . . . . . .
Naabripoiss sõitis . . . . . .
Jaak mängis . . . . . .
Õpetaja joonistas . . . . . .
Isa raius . . . . . .

Harjutus 274. Vasta järgmistele küsimustele:

1. Mis su nimi on?
2. Kus sa elad?
3. Kus koolis sa õpid?
4. Mis on sinu huvitavaim raamat?
5. Milliseid mänge sa mängid?
6. Millega sa mängid?
7. Kes on sinu sõbrad?
8. Mida sa suvel teed?
9. Millised on sinu armsamad lilled (linnud, loomad)?
10. Mis sulle eriti meeldib?

Harjutus 275. Pane lause lõppu punkt või küsimärk!

Märgid lause lõpus.

Miks sa nutad
Isa läks tööle
Ema õmbleb Minnile kleiti
Kas Helle on kodus

Harjutus 276. Kirjuta pala ja aseta (kaldjoone asemele) lause lõppu sobivuse järgi punkt, hüüu- või küsimärk!

Loe seda raamatut /

V. Ossejeva raamatus „Vasjok Trubatšov ja tema sõbrad" kirjeldatakse laste elu koolis ja kodus / Teos on väga huvitav / Seda on vaja lugeda igal pioneeril ja õpilasel /

Kuidas peab käituma pioneer / Kas ka teie malevas ei esine vale arusaamist sõprusest ja seltsimehelikkusest / Kas tunnete hästi oma seltsimehi / Kas olete ise seltsimehelikud, nagu on kohane pioneerile / Kuidas käitute oma koduste suhtes /

Need on küsimused, millest on vaja mõtelda seda raamatut lugedes / Lugege seda raamatut / Arutage seda ühiselt /

Harjutus 277. Etteütluseks.

Esimene koolipäev.

Pikk suvi on möödas. Õpilased tulevad jälle kooli. Meie koolis on ilusad puhtad klassitoad. Põrandad on värvitud.

Alustame jälle tööd värske jõuga. Õpime nii, nagu õppis Lenin.

Harjutus 278. Etteütluseks.

Kolhoosis.

Kolhoosist kostab masinamürinat. Mida seal tehakse? Ants jookseb vaatama. Pekstakse vilja. Mis vili kasvab meie põllul?

Meil kasvab rukis, oder, nisu ja kaer.

Harjutus 279. Loe ja ütle, kus peaks olema koma! Peatu koma kohal!

Pisihiire kodu.

Piiks oli juba täis kasvanud kuid ikka veel väga tilluke. Suuremaks kasvada tal ei sobinud sest ta kuulus pisihiirte liiki.

Kord avastas ta kaks kimalaste pesa ja sõi nii palju mett et ei jaksanud end liigutada.

Kui Piiks hommikul koju jõudis siis märkas ta kohe et kodus on midagi korrast ära. Varsti selgus et hiigeltigu oli roninud Piiksu pessa. Kui limane loom pesast lahkus siis vooderdas Piiks oma pesa uuesti puhaste ebemetega.

Sest saadik toppis ta alati enne pesast väljumist pesaavause rohutuustiga kinni et kutsumata külalised ei pääseks sisse.

Harjutus 280. Kirjuta jutustus vihikusse ja pane puuduv koma **et** ja **aga** ees!

Kombain.

I.

Jüri ja Hilda palusid õhtul ema et ta ärataks nad vara. Hommikul tuli ema lapsi äratama aga nägi et lapsed olid juba riides. Söödi ruttu et mitte hilineda.

Harjutus 281. Pane puuduv koma **et** ja **aga** ees!

II.

Ema tahtis veel paremini siduda Hilda juuksepaela aga lastel oli kiire. Ruttu, ruttu põllule et näha kombaini! Ema küll hüüdis neile järele et ega kombain lähe kuhugi aga lapsed olid juba väravast väljas.

Harjutus 282. Aseta punktjoone asemele **et** või **aga**!

III.

Põllule oli kogunenud palju inimesi, ... näha kombaini töötamas. Võimas masin niitis ja peksis kor-

raga. Vanasti nõudis viljakoristamine inimestelt palju tööd, ... nüüd kombain säästab töötajate jõudu. Jüri otsustas, ... tema hakkab kombaineriks.

K o m b a i n e r — kombaini juht.

Harjutus 283. Etteütluseks.

1. mai.

Majadel lehvivad punased lipud. Tänavad on täis rõõmsaid inimesi. Mis päev on täna?

Täna on 1. mai, töörahva püha. Kogu maailma töörahvas pühitseb seda päeva. Täna hõiskavad need, kes on hoolsasti töötanud ja elus oma kohust täitnud, kes on võidelnud õigluse eest.

Harjutus 284. Lõpeta poolikud laused!

Lauseid.

1. Vaike ruttas kooli, **kuid** . . . . . .
2. Maie sai täna matemaatikas viie, **sest** . . . . . .
3. Korrapidaja avas akna, **et** . . . . . .
4. Ema pahandas Andoga, **sest** . . . . . .
5. Kell lõi juba üheksa, **kuid** . . . . . .
6. Mai ei saanud täna õue, **sest** . . . . . .

Harjutus 285. (Etteütluseks.) Pane puuduvad komad!

Põllul.

Malle läks emaga kolhoosi põllule et aidata rukist siduda. Malle töötas hoolega aga ema jõudis temast ette. Kui Malle väsis siis aitas ema tal siduda.

Harjutus 286. (Etteütluseks.) Pane puuduvad komad!

Tähtis päev.

Eile oli meil tähtis päev sest meie saime pioneerideks. Oli maleva koondus. Saalis oli palju õpetajaid õpilasi ja

pioneere. Meile seoti kaela pioneerirätid. Pioneerijuht hüüdis: „Võitluseks Lenini-Stalini põhimõtete eest ole valmis!“

„Alati valmis!“ vastasid pioneerid.

Harjutus 287. Pane puuduvad komad!

Komad on kohal.

1. Aias õitsevad tulbid nartsissid ja sirelid.
2. Millike on väike tüdruk kuid oskab juba kududa.
3. Poiss jooksis kiiresti et mitte kooli hilineda.
4. Meie koolis kirjutame loeme arvutame joonistame ja laulame.
5. Lapsed tõusid püsti sest õpetaja astus klassi.
6. Kui ma maha kukkusin siis lõin oma põlve katki.

Harjutus 288. Loe ilmekalt! Pea silmas kirjavahemärke!

Lossike.

Sellest kuulis karu. Tatsus vaatama. Näeb: tamm, tammes ava terve akna suurune.

Küsib:

„Lossike, lossike, kes siin elab?“

„Elas kirju rähn — teravnokk, elas kuldnokk — helimeister, elas öökullike (kui satud tema küüniste vahele, ära niuksata), elas orav — oksalkargleja, elas metsnugis — kõigi väikeloomade tapja; nüüd elame siin meie, mesilased — sõber sõbra eest väljas. Aga kes sina oled?“

„Mina olen karu — Mesikäpp, nüüd on teie lossil lõpp.“

Karu ronis tamme otsa, pistis pea õõnesse ja kui surus — tamm lõhki, keskelt pooleks. Ennäe, kui palju sinna oli kogunenud aastate jooksul ja lendas nüüd korraga laiali.

karvu,
ja heina,
ja vaha,
ja sammalt,
ja ebemeid,
ja sulgi,
ja tolmu —
ja puh-h-h! . . .
Lossist ei jäänud järele midagi.

§ 29. Kordamisharjutusi sõnaliikidest ja sõnade muutumisest lauses.

Harjutus 289. Kirjuta sõnu mitmuses!

Aiatööriistad.

Ainsus.	Mitmus.
Labidas	labida**d**
reha	. . . . .
kastekann	. . . . .
hark	. . . . .
käru	. . . . .

Harjutus 290. Kirjuta sõnu mitmuses!

Põllutööriistad.

Ainsus.	Mitmus.
Ader	adra**d**
äke	äkke**d**
vedru	. . . . .

Ainsus.	Mitmus.
rull	. . . . .
külvimasin	. . . . .
traktor	. . . . .

Harjutus 291. Kirjuta ainsuses ja mitmuses, täienda ise tabelit!

Mänguasjad.

Ainsus.	Mitmus.
Pall	pall**id**
auto	auto**d**
nukk	nuku**d**
lennuk	. . . . .
hobune	. . . . .
veski	. . . . .
vile	. . . . .
sõdur	. . . . .
nukumaja	. . . . .

Harjutus 292. Kirjuta lühilauseid **sa** ja **te**-ga järgmistest sõnadest (olevikus ja minevikus): loed, hüppad, kukud, õpid, mängid, õmbled, joonistad, magad!

Sa—te.

Sa laula**d** — te laula**te**. Sa laulsi**d** — te laulsi**te**. Sa võta**d** — te võta**te**. Sa võtsi**d** — te võtsi**te**. Sa loe**d** — . . . . . .

Harjutus 293. Kirjuta nimisõnad nii, et saad õiged laused! Puuduvad sõnad vali alt sulgudest ja kriipsuta alla!

Nimisõnu.

Ronk otsis toitu.
. . . . jooksis metsa.
. . . . kuivab nööril.
. . . . ujub vees.
. . . . hüppas vette.
. . . . on riiulil.
. . . . sõitis jaama.
. . . . õpib.
. . . . õmbleb riideid.
. . . . sulas ära.
. . . . lendas soojale maale.
. . . . koltub sügisel.
. . . . parandab saapaid.
. . . . läks katki.

(särg / jänes / konn / särk / raamat / tass / rong / poiss / lumi / kuldnokk / leht / rätsep / kingsepp)

Harjutus 294. Kirjuta järgnevaist sõnadest välja nimisõnad!

Laps, ilus, kasvab, linnuke, koer, vihik, õppis, annate, väike, valge, ülane, raamat, müts, lusikas, kell, pehme, laulab, lahke, kuldne, päike, sõdur, leht, roheline, kaunistab, rõõmustas, kalake, õng, sõber, põld, linn, õpilane, virk, hoolas, riie, king, must, haaras, õpetab, vaikne.

Pealkirjaks: **Nimisõnu.**

Näidis: Laps, linnuke, koer, ...

Harjutus 295. Kirjuta eelmisest harjutusest välja omadussõnad!

Pealkirjaks: **Omadussõnad.**

Näidis: Ilus, väike, ...

Harjutus 296. Kirjuta harjutusest nr. 294 välja tegevust näitavad sõnad!

Pealkirjaks: **Tegusõnad.**

N ä i d i s: Kasvab, õppis, ...

Harjutus 297. Tõmba nimisõnadele joon alla!

Kevade tuleb.

Kivitara ääres on näha esimene roheline taimeke. See on nõges. Kase ümbert on lumi sulanud. Kõik madalamad kohad on vett täis. Koplis on lausa tiik.

Harjutus 298. Kirjuta harjutusest välja nimisõnad!

Meie kodumaa.

I.

Nõukogudemaal on palju linnu, külasid, põlde, metsi, mägesid ja jõgesid.

Ümberringi on palju meresid.

Nõukogudemaa on suur. Ta on kõige suurem maailmas. Kõik kuulub siin rahvale.

Tehasedki on meie ja majad on meie.

Kõik looduse- ja maapõuevarad on meie.

Teadlased abistavad nii töölisi kui ka kolhoosnikuid.

Midagi pole maailmas meile kallimat oma kodumaast.

Võimas Nõukogude Armee kaitseb kindlalt meie maad.

Harjutus 299. Tõmba omadussõnadele joon alla!

Meie kodumaa.

II.

Meie kodumaa muutub iga päevaga ikka ilusamaks ja tugevamaks. Kiiresti kerkivad uued linnad ja tehased. Suuri saake annavad meie põllud. Kasvavad noored metsad. Need kaitsevad põlde kuumade kuivade tuulte eest.

Puhkevad õitsele uued puuviljaaiad. Puudel küpsevad ennenägematud puuviljad.

Kõik meie maa lapsed on õnnelikud ja õpivad koolides.

Ka meie saame kasulikeks inimesteks meie suurele kodumaale.

Harjutus 300. Leia järgnevast palast omadussõnad!

Mürgine allikas.

Oli palav suvine päev. Väike Ülo mängis rohelisel aasal ja püüdis liblikaid.

Ta muutus higiseks ja tahtis juua. Kalda all vulises hõbeselge allikas. Ülo jõi jääkülma vett. Vesi oli külm ja karastav.

Poisil hakkas halb. Ta jooksis koju. Ülo oli väga kahvatu. Ema tundis poja pärast muret.

Ülo jutustas: „Ma jõin allikast vett, kuid vesi on seal vist mürgine."

Kuid ema ütles: „Allikas on puhas, kuid sina olid sõnakuulmatu. Sa tead ju, et higisena ei tohi juua külma vett."

Harjutus 301. Kirjuta palast välja omadussõnad ja tegevust näitavad sõnad!

Varblane.

Varblasel on hallid suled, punased silmad ja jäme nokk. Ta laulab ka omal viisil. Uhke pole ta mitte, aga julge küll. Sageli vahib ta aknast sisse, nagu oleks tal vaja teada, mis inimesed toas teevad. Oma pesa ehitab ta sinna, kus parajasti elab.

Kui valmivad aias punased kirsid, siis tõttab ka varblane aeda. Ta ei tule üksi, vaid toob kaasa kogu oma riiaka suguseltsi.

Harjutus 302. Loe ja leia punktide asemele sobiv omadussõna!

Tänaval.

. . . . . Juku jalutab . . . . . linnas. Ta möödub . . . . . majast, mille ees kasvavad . . . . . puud. Ka teiste majade ees selles tänavas kasvab . . . . . ja . . . . . puid.

Äkki Juku kuuleb trummipõrinat. Ta vaatab hääle suunas. Kesklinna poolt lähenevad pioneerid . . . . . lipuga. Nende read on . . . . . ja kui kenasti nad marsivad! Kõigil on . . . . . pluusid ja . . . . . kaelarätid.

Juku ei ole veel pioneer. Ta ootab igatsusega, millal ta võib kanda pioneeri . . . . . kaelarätti.

Harjutus 303. Antud jutukeses on tegevust näitavad sõnad minevikus. Kirjuta jutuke nii, et need sõnad oleksid olevikus!

Kevadel.

Lumi **oli** juba sulanud, ainult üksikud valged laigud **paistsid** põldudelt ja niitudelt. Öösiti **külmetas** veel veidi ja hommikuks **oli** veeloikudel õhuke jääkirmetis. Päike **käis** kõrgelt, õhk oli selge ja eemal **helendas** ja **virvendas.** Meie ei **püsinud** enam toas, **jooksime** maja ümber aias, **käisime** koplis ja metsas.

Harjutus 304. Loe järgnev pala olevikus!

Õhtu loomaaias.

Vaikis kärarikas askeldus. Saabus vaikne õhtu. Loomaaia tiivulised ja neljajalgsed elanikud valmistusid puhkama heitmiseks. Unised linnud häälitsesid. Kusagilt kostis looma heasüdamlikku urinat. Tuhm vesi läikis tiiki-

des ja seal magasid valged luiged nagu hiiglasuured vahutordid.

Vägevad kotkad ja vähemad linnud suikusid puurides. Uinusid väledajalgsed põdrad, kitsed ja triibulised seebrad.

Loomaaias oli vaikne ja pime.

Harjutus 305. Kirjuta järgnev pala olevikus!

Oktoobripühad.

Saabus Suure Oktoobrirevolutsiooni aastapäev. Linn oli kaunistatud lippude ja loosungitega. Korraldati rongkäik. Sellest võtsid osa ka õpilased. Õhtul oli saluut.

Harjutus 306. Kirjuta pala minevikus!

Naistepäev.

8. märtsil **pühitsetakse** ülemaailmset naistepäeva. Sel päeval **on** igal pool aktused, kus **premeeritakse** eesrindlikke nõukogude naisi. **Peetakse** kõnesid, milles **jutustatakse** naiste elust ja õigustest enne ja nüüd. Erilist lugupidamist ja austust **osutatakse** paljulastelistele emadele.

Harjutus 307. Kirjuta järgnevad laused mitmuses! Mitmuse tunnus **d** märgi värviliselt!

Pioneer töötab aias.
Laps õpib koolis.
Lill õitseb aasal.
Kalur püüab kalu.
Sipelgas töötab usinasti.
Lind ehitab pesa.
Kass püüab hiiri.

Pealkirjaks: **Mitmus.**

Harjutus 308. Kirjuta järgnev pala minevikus! Muudetud sõnad kriipsuta alla!

Esimesel mail.

Tümm, tümm! kostab eemalt. Väike Leo hoiab kinni vanaisa käest ja ootab. Ikka ligemale tuleb see hääl ja varsti on kuulda ka muusikat.

Tänavanurgal punetab äkki midagi.

See on punane lipp, mida kannab kaks meest. Neile järgneb muusikakoor ja palju inimesi. Leo näeb neid kõiki mööduvat endast.

Kui palju on seal punaseid lippe ja kui imeilusasti need lehvivad tuules!

Harjutus 309. Kirjuta niipalju, kui tead:

1. Missugused lilled õitsevad kevadel?
2. Missugused linnud rõõmustavad kevadel meid oma lauluga?
3. Missugused puud ja põõsad õitsevad aias?

Kirjuta kõik nimetused mitmuses!

Alusta nii:

Kevadel.

1. Lilled: sinililled, ülased, . . .
2. Linnud: kuldnokad, . . .
3. Puud ja põõsad: õunapuud, . . .

Harjutus 310. Kirjuta välja nimisõnad ja tegusõnad, mis on mitmuses!

Kooliaed.

Juba talvel hakkasid pioneerid koguma kooliaia jaoks tuhka. Igaüks tõi kaks pangetäit tuhka. Tuli kevad. Lumi sulas. Lapsed ootasid, kuni muld tahenes, ja hakkasid peenraid kaevama. Õpetaja selgitas, kuidas peab õieti külvama.

Lapsed külvasid seemned maha. Kui tuli sooja vihma, siis kattusid peenrad roheliste taimedega. Lapsed abistasid taimede kasvamist: nad kobestasid mulda ja kitkusid umbrohud välja.

Näidis:

Mitmus.

Nimisõnad.	Tegusõnad.
pioneerid	hakkasid
. . . . .	. . . . .

Harjutus 311. Kirjuta punktide asemele sobiv omadussõna!

Suvel.

On . . . . . suvehommik. Taevas särab päike. . . . . tuuleõhk kuivatab lilledelt . . . . . kastepisarad. . . . . Anne tõttab aeda. Peenral õitsevad . . . . . lilled. Ta nopib mõned . . . . . õied ja viib need tuppa . . . . . emale, kellel on täna sünnipäev.

Harjutus 312. Kirjuta järgnev jutuke nii, et **mina** asemel esineb **sina**! Muuda ka vastavalt jämedalt trükitud sõnad!

Kuidas hoolitseda oma tervise eest.

I.

Tervis on meie kalleim vara. Ka mina **tahan** olla terve. Hommikul, kui **ärkan, tõusen** kohe voodist. **Võimlen** ja **pesen** end korralikult. Ma ei lähe söömata kooli, vaid **söön** ja **pesen** siis hambad. Hambaid ma **pesen** ka õhtul. Enne sööki **pesen** ma alati käsi. Õhtul **pesen** ka jalgu.

II.

Ma **viibin** alati palju värskes õhus. Talvel **jalutan, suusatan** ja **uisutan**. Kelgutada on väga lõbus. Suvel **mängin** alati õues. Ma **jooksen, hüppan, mängin** palli ja **ujun.** Kui

olen higine, siis ma ei joo külma vett ja **hoidun** külmetamisest.

Hea on olla terve.

Harjutus 313. Asenda lauses esinev tegusõna teise sõnaga, mil on sama tähendus!

Lauseid.

1. Lembi **kõnnib** juba üsna kiiresti.
2. Pioneerid **matkasid** suvel Lõuna-Eestis.
3. Lapsed **loopisid** lumepalle.
4. Päikesekiired **särasid** puhtal lumel.
5. Malle **parandab** oma sukka.
6. Ära **kõnele** nii valjusti!

Harjutus 314. Loe järgnevad laused nii, et jämedama kirjaga trükitud sõnad asendad ühe sõnaga! Sõnad vali alt sulgudest!

Lauseid.

1. Luule ja Maret **saatsid** oma puhkuse pioneerilaagris **mööda.**
2. Mulle **tuli meelde** vanaemalt kuuldud muinasjutt.
3. Rändur otsustas **öö mööda saata** lähemas kolhoosis.
4. Laagris **tõmmati üles** uhke punalipp.
5. Märt **sai kokku** oma suvise mängukaaslasega.

(meenus, kohtus, heisati, ööbida, veetsid)

Harjutus 315. Vasta järgmistele küsimustele!

Pealkirjaks: **Kevadel.**

1. Mis teeb lumi kevadel?
2. Mis teevad puud kevadel?
3. Mis teevad lilled kevadel?
4. Mis teevad linnud kevadel?
5. Mis teevad õunapuud kevadel?

Harjutus 316. Kirjuta pala vihikusse ja tõmba pärisnimedele joon alla!

Vene kirjandus.

Vene kirjandust enne Suurt Oktoobrirevolutsiooni arendasid Lomonossov, Puškin, Lermontov, Gogol, Turgenev, Nekrassov, Tolstoi, Tšehhov ja Gorki.

Nõukogude kirjanikud Ostrovski, Fadejev, Polevoi jt. on loonud unustamatuid teoseid. Noortele on kirjutanud huvitavaid raamatuid Maršak, Gaidar, Barto ja paljud teised kirjanikud.

Harjutus 317. Kirjuta sulgudes olev täht õigesti!

Aino elust.

(a)ino elab (p)ärnus (k)alevi tänavas. Tal on õde (h)elmi ja vend (v)ello. (a)ino ja (v)ello käivad koolis. Nad on (p)ioneerid ja õpivad hästi.

Suvel elavad nad (l)äänemaal (m)etsa külas (e)du kolhoosis. (a)inol on seal palju sõpru: (k)oer (r)eksi, (k)ass (m)iisu, (h)obune (m)iira ja (l)ehmad (t)ähik, (k)irjak ja (m)ustik.

Harjutus 318. Kirjuta jutukesest välja pärisnimed!

Sõitsin külla.

Oli koolivaheaeg. Ma sõitsin emaga tädile külla. Me sõitsime rongiga Viljandi. Tädipoeg Aivo oli hobusega jaamas vastas. Ka poisi sõber Tuks oli kaasa tulnud. Ta liputas mulle sõbralikult saba. Sõit algas. Poiss ajas hobust kiiremale sõidule, ise hüüdis: „No sõida, sõida, Kõrvike!"

Sõitsime mööda mitmest kolhoosist. Varsti paistis ka meie sihtkoht: Aidu küla. Külas olid kõik majad mulle tuttavad. Varsti nägingi Silla elamut, kus elab mu tädi, kes on aiatöö brigadir.

Hobune keeras väravast õue. Olime kohal. Õues võtsid meid vastu tädi Anu ja täditütar Õie.

Harjutus 319. Kirjuta jutust „Laevaõnnetus" välja liitsõnad!

Laevaõnnetus.

Tormisel ööl äratas kahuripauk rannaküla elanikud. Kõikidele oli selge, et on juhtunud laevaõnnetus.

Mehed jooksid randa. Eemalt paistis karile jooksnud laev. Meeskond oli roninud mastidele. Päästepaat lasti vette. Kaheksa julget meremeest sõudsid läbi tormi laeva juurde ja päästsid kõik merehädalised.

Pealkirjaks: **Liitsõnu.**

Harjutus 320. Leia liitsõnad!

Ujumas.

Priidu ja Lembit olid naabripoisid. Nende koduküla all oli liivapõhjaga jõgi. Mõnus oli jõe peegelselges vees lootsikuga sõita, kalu õngitseda ja supelda.

Seda tegid poisid peaaegu iga päev. Nad olid uhked selle üle, et juba paarkümmend sammu ühe joonega oskasid ära ujuda.

Ühel päeval juhtusid poisid supeldes sügavale kohale. Nad olid ujunud paarkümmend sammu, kui nad hakkasid väsima. Uppumiskartus pani poiste südamed põksuma. Veel kümmekond sammu jõudsid nad edasi.

Nüüd oli Priidu juba väga väsinud ega jõudnud enam käsi liigutada. Lembit ujus juurde ja haaras Priidu käest kinni. Juba ulatusid poistel jalad põhja. Pääsemislootus andis poistele uut jõudu. Vähehaaval jõudsid nad kaldale.

Pärast seda juhtumist olid poisid ettevaatlikud ja hoidusid sügavatest kohtadest eemale.

Harjutus 321. Kirjuta luuletusest välja liitsõnad!

Meie maa.

Pihlapuud ja kased valged,
toomeõied üle jõe —
kodumaa, sa ikka kallis,
sellist teist ei leida või!

Merekaldalt mägedeni
läbi laia kodumaa
kulgeb palju, palju teesid,
meid nad kaasa kutsuvad.

Orud tulvil päikseküllust,
ja kus pilk sul peatub, näed:
kõikjal kodumaa nii kallis
puhkend õitsele kui aed!

Kuldne põli on me lastel,
päevast päeva kaunim ta,
helge õnnetähe paistel
hea on elu meie maal!

Harjutus 322. Kirjuta jutust „Sõit jäätükil" välja liitsõnad!

Sõit jäätükil.

I.

Ennu armsaim ajaviitekoht oli mererand. Igakord ei küsinud ta sinnaminekuks vanemailt luba.

Nii oli lugu ka ühel kevadisel päeval jäämineku ajal.

Ennul tuli mõte jäätükil sõitu teha. Ta hüppas lahtimurdunud jäätükile ja lükkas kepiga seda edasi. Tekkis kokkupõrge ja Ennu laev läks pooleks. Juba nüüd tundis poiss, kui ettevaatamatu oli tänane sõit.

II.

Enn katsus kiiresti oma jäälaeva kalda poole lükata. Veel mõnikümmend sammu kindla jää-ääreni. Jällegi tuli hädaohtlik kokkupõrge, aga Enn jõudis kokkupõrke silma-

pilgul suuremale tükile hüpata. Jäälaev hakkas libisema kaldast kaugemale. Vettehüppamisest ja maaleminekust ei võinud mõteldagi.

Ennul hakkas lootus pääsemiseks kaduma. Nutt oli varaks, haledad appihüüded tulid kuuldavale, kuid keegi ei kuulnud neid.

Enn tundis surmahirmu. Talle meenus vanaisa jutustus sellest, kuidas kord kodukülast ja ümbrusest oli paarkümmend meest otsa saanud. Ta oli nüüd samasuguses lootusetus seisukorras.

Enn mõtles, et ta oleks palju sõnakuulelikum ja korralikum poiss, kui pääseks eluga.

Enn pääseski eluga. Tuul ajas ta laeva kivirahnule, kust pääses liivaseljandikule. Piki leetselga jooksis Enn koju.

§ 30. Kordamist häälikuõpetusest.

Harjutus 323. Kirjuta peast tähestik! Kirjuta poiste ja tütarlaste eesnimesid ja aseta need tähestikulisse järjekorda!

Pealkirjaks:

Eesnimesid.

Aino, Borja, Doora, Enn, ...

Harjutus 327. Kirjuta nimesid f, z, ž ja š tähtedega.

Pealkirjaks:

Nimesid.

Šura, Zoja, ...

Harjutus 325. Tõmba lühikestele täishäälikutele joon alla!

Tankistide päev.

Eile oli tankistide päev. Seda päeva tähistati kogu riigis. Meil on palju tanke. Nad on tugevad, nad purustasid vaenlase. Meie tankistid on julged ja kuulsad.

Elagu tankistid!

Harjutus 326. Kirjuta ja kriipsuta alla pikad täishäälikud!

M. Gorki kirjast Urzumi pioneeridele 1935. a.

„Te kasvate suurele, ülemaailmse tähtsusega üritusele. Rõõmustav on teada, et te eeskujulikult õpite, — kindlasti hakkate ka töötama eeskujulikult. Milline rõõmuküllane, avar ja huvitav elu on teile avatud, milliseid suurepäraseid kangelastegusid võite korda saata töös ja loomingus!

Õppige, õppige hoolsalt ja elage üksmeelselt!“

Harjutus 327. Kirjuta välja sõnad, milles esineb kaksiktäishäälikuid! Kaksiktäishäälikule tõmba joon alla!

M. Gorki kirjast pojale 1907. a.

„Sa sõitsid ära, aga lilled, mis sa istutasid, jäid siia ja kasvavad. Ma vaatlen neid ja mul on hea meel mõtelda, et mu pojuke jättis endast midagi head — lilled.

Kui sa nii alati, kogu oma elu kestel jätaksid inimestele ainult head — lilli, mõtteid, meeldivaid mälestusi enesest — kogu sinu elu oleks kerge ja meeldiv.

Siis sa tunneksid end kõigile inimestele vajalikuna ja see tunne teeks sind rikkaks hingelt.“

Harjutus 328. Kirjuta pala ja kriipsuta alla **j** ja sellele järgnev pikk või lühike täishäälik!

Meie kooliaed.

Meie kooli juurde rajati katseaed. Meie aed on üks rajooni paremaid. Siin teeme mitmesuguseid katseid juur- ja kõrsviljadega.

Meie jagasime õpilased rühmadesse. Juunis töötavad aias vanemate klasside õpilased. Juulis on järg nooremate käes. Iga õpilane töötab oma jõu kohaselt. On suur rõõm näha jälle oma klassi õpilasi, nendega koos töötada ja mängida.

Harjutus 329. Tõmba **j**-le ja temale järgnevale tähele joon alla!

Lenin.

Lenin oli koolis eeskujulik õpilane. Alati olid tal kõik ülesanded korralikult tehtud. Sageli abistas ta nõrgemaid kaasõpilasi.

Leninist sai töörahva juht ja õpetaja. Nõukogude rahvas armastas teda väga.

Lenin on surnud. Tema tööd jätkab meie armastatud juht seltsimees Stalin.

SISUKORD.

§ 1. Kordamiseks 3
§ 2. Suur täht lause alguses 8
§ 3. Pärisnimed 11
§ 4. Sõnade seos lauses 16
§ 5. Küsilause 19
§ 6. Jutustav lause 22
§ 7. Koma lauses 26
§ 8. Koma lauses loetelu puhul 31
§ 9. Nimisõna 34
§ 10. Ainsus ja mitmus 39
§ 11. Harjutusi nimisõna muutumisest lauses 45
§ 12. Tegevust näitavad sõnad 51
§ 13. Omadussõnad 66
§ 14. Liitsõna 73
§ 15. Häälik ja täht 77
§ 16. Tähestik 79
§ 17. Täishäälikud ja kaashäälikud 81
§ 18. Pikk täishäälik 85
§ 19. Ülipikk täishäälik 89
§ 20. Kaksiktäishäälik 91
§ 21. Silp ja silbitamine 94
§ 22. Sõnade poolitamine 103
§ 23. Sõnade lühendamine 105
§ 24. Kuupäevade kirjutamine 109
§ 25. Lühike ja pikk kaashäälik sõna lõpus 111
§ 26. Lühike ja pikk täishäälik sõna lõpus 116
§ 27. F, š, z, ž 120
§ 28. Kordamist lauseõpetusest ja kirjavahemärkidest . . 121
§ 29. Kordamisharjutusi sõnaliikidest ja sõnade muutumisest lauses 129
§ 30. Kordamist häälikuõpetusest 143

Toimetaja A. Selmet.

Tehniline toimetaja

M. Aardma.

Korrektorid
E. Urb ja E. Orgmets.

Ladumisele antud 26. XII 1951.
Trükkimisele antud 2. II 1952.
Trükiarv 14 000. Paber 60:92,
1/16. Trükipoognaid 9,25. Arvutuspoognaid 4,51. MB-00255. Trükikoda „Kommunist", Tallinn,
Pikk tn. 2. Tellimise nr. 6110.

На эстонском языке.

Учебник эстонского языка
для II класса.

Hind rbl. 1.90.

Rbl. 1.90

A-1933

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00384324 2